

М. ТІХОНОВ

ВИБРАНЕ

ДЕРЖЛІТВИДАВ УКРАЇНИ

Н. ТИХОНОВ

ИЗБРАННОЕ

ДЕРЖАВНЕ ВИДАВНИЦТВО
ХУДОЖНЬОЇ ЛІТЕРАТУРИ
Київ — 1946

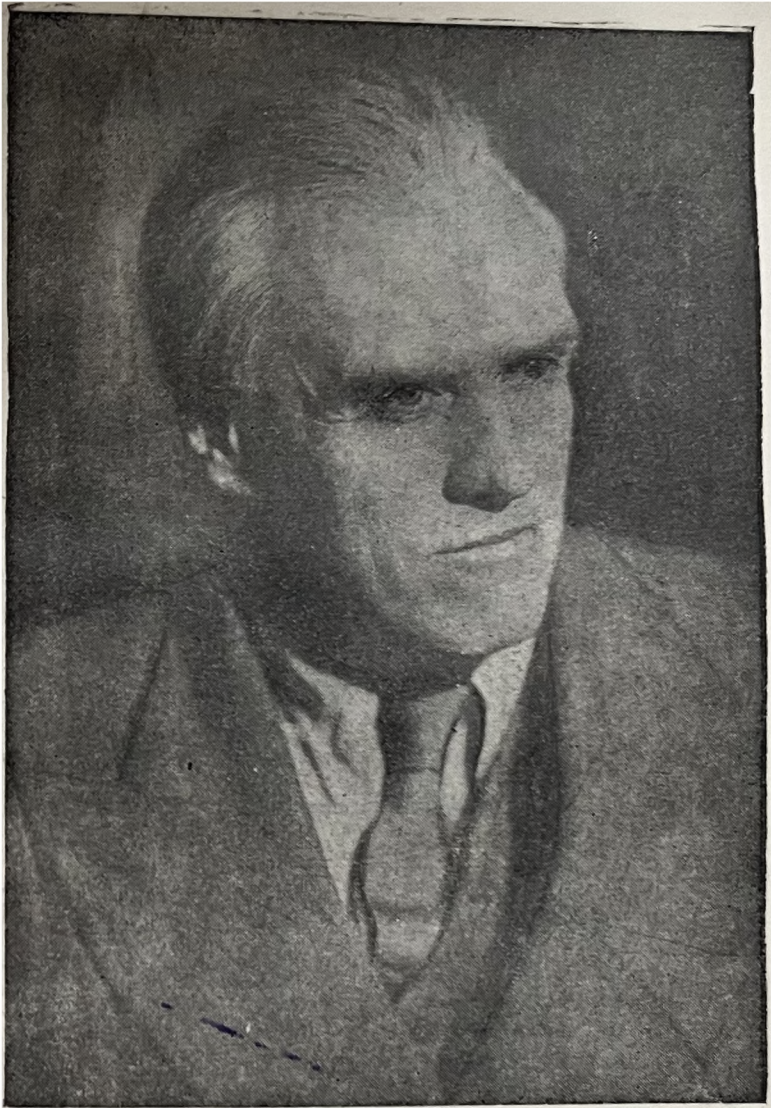
М. ТІХОНОВ

ВИБРАНЕ

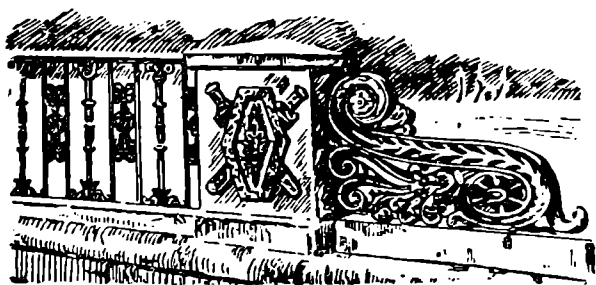
ПЕРЕКЛАДИ З РОСІЙСЬКОЇ
ЗА РЕДАКЦІЮ П. ТИЧИНИ

ДЕРЖАВНЕ ВИДАВНИЦТВО
ХУДОЖНЬОЇ ЛІТЕРАТУРИ
Київ — 1946

W. H. Thompson

ЛЕНІНГРАДСЬКІ
ПОЕЗІЇ

ДВАДЦЯТЬ ТРЕТЬОГО ЛЮТОГО

I

Так, в Ленінграді падають снаряди
Уранці, вдень, надвечір, уночі,
Його граніт уламками рвучи
І зводячись, як димна колонада.
Та що вогню гримучого ключі
І наші тихі спалені осади,
Коли по теплих згарах Сталінграда
Йде перемога, крилами б'ючи!

II

Красу лісів забули ми віднині —
На дзоти йде тепер краса лісна,
Для бліндажів потрібна теж вона.
Ми всі ділились подвигом країни,
Щоб знов жила азовська даль ясна,
Щоб знову волзькі зацвіли долини,
Зітхнула знов тополя України,
Кубанський клен, кавказьких гір сосна.

III

Була зима — її ми не забудем,
І знов зима прийшла в ті городи,
Де ворог знищив хати і сади.
Всі вкупі нині ми радіти будем,
Бо визволені з рабства і біди
Радянські, тяжко виснажені люди
Солдатам рідним падають на груди
Й сміються, сліз стираючи сліди.

IV

Козак, що бивсь на Невських берегах,
Жив вільним Доном в мріях невсипучих,
В бій за Ельбрус по тропях стрімкойдучих
Москвич з кавказцем йшов в одних рядах,
І в українців — десь на Волзьких кручах —
Раптово кров кипіла у серцях:
Крізь хугу битви кликав до звитяг
Старий Дніпро своїх синів могучих.

V

Сьогодні прийме радісна столиця
Літ бойових і славних діл парад.
Хай всі прапори нині стануть в ряд —
І Перекоп, й та перша з наших чат,
Що біля Пскова вийшла з німцем биться.
Так подвигом старий вояк гордиться —
Знов лєнінградцям шле привіт Царицин
І Сталінграду — братній Петроград.

1943

ЛЕНІН

Зима раптово налетіла; зима — а ночі мов хвилини,
Діл безбережна широта, борня смертельна вихром лине.
Серед роботи, на зорі, хвилини спочиву короткі, —
І от він бачить, як з гори, країну, що забула спокій,
Країну в бурях і в боях, країну люблену — Росію,
Зірки червоні на шапках, в огні — морози й сніговії.

Не дні палають там — віки, і в тім пожарі благовіснім
Розлив народної ріки вогнем охоплений очисним.
Воно, як завжди, молоде, народу серце непоборне,
Що в світові простори йде у сяйві гроз, крізь морок
чорний.

І він, що долю всю свою Росії присвятив повсталій,
Веде безтрепетно в бою її полки в безмежні далі.

Зоря встає з-за верховин... Минулі дні в туман повіті...
Любить Росію так, як він! Чи є святіше що на світі?

Бушує знов гроза війни, і знову ночі — мов хвилини,
І стогнуть знов міста й лани, смертельна злива вихрем
лине.

Зоря встає з-понад Кремля, в огні — мороз і сніговії,
І Сталін світу промовля про велич гордої Росії!
І весь народ в похід пішов, серця людські горять огнями,
І прапор Леніна ізнов шумить над нашими полками!

1943

1919—1941

I

Я згадую осінь недужу,
В півсмерку горби барикад,
І відблиск пожеж у калюжах,
І грізний, як ніч, Петроград!

І в ніч, за наказами, хутко
Вперед ішли чоловіки.
Без слів, без пісень і без смутку
Йшли пітерські славні полки.

І рили окопи юрбою
Жінки, затаївши нудьгу,
Залізом лопати важкої
Зрізаючи землю тугу.

У них на долонях темніли
Криваві, тверді мозолі,
Та плакати вони не уміли, —
Які вони горді були!

І як вимовляли у тиші:
— Умрем, не відійдем назад!
Тепер ще дорожчий, рідніший
Для нас бойовий Петроград.

До краю ми будемо битись,
Наш город не взять ворогам...
І людьми отими гордиться
По праву положено нам.

Надходять, кружляють ордою
 Край города знов вороги,
 І знову виблискує зброя,
 І постріли б'ють навкруги.

І знову ідуть ленінградці,
 Як двадцять два роки назад,
 Щоб в смертнім бою заступатся
 За свій бойовий Ленінград.

Їх подруги, сестри й дружини
 В полудні години й вночі
 Окопи копають, беззмінно
 Лопатами землю б'ючи.

Брати, земляки мої, друзі!
 Ваш боєм прокладений путь,
 Ваш труд у надлюдській напрузі
 У пам'ять народну ввійдуть.

То ж хай од верхів'я до устя
 Неви пролунає, як грім:
 — Умрем, а злочинців не пустим
 В наш город, у рідний наш дім!

1941

НАРОДНІ ОПОЛЧЕНЦІ

Від полярних снігів до південних садів
Слово Сталіна лине й дзвенить.
Слово те пролетіло над полем боїв,
Щоб народні серця запалить.

І піднявся усюди радянський народ,
Ополченці до зброї взялись,
Як у рік дев'ятнадцятий вийшли в похід,
Як в дванадцятім році колись.

І, покинувши працю й родинний вогонь,
Під переклик уже бойовий,
Ленінградці одважні взялися за бронь
Над священним простором Неві.

І ніколи не був ще таким Ленінград,
Як увечері, тої пори,
Коли встали на бій з наймолодшими в ряд
Сивоусих заводів майстри.

Знову сонце героїства підніс трудівник,
Від багаття у Пулкові — дим...
Знову Ленінський видиться нам броневик
І правиця вождева над ним.

Знову Кіров іде перевірить пости,
Ополченців обходить усіх,
Слово Сталіна знову летить з висоти,
З Горки Красної, з суден морських.

І пісень вояки як один почали, —
Про бої чи нам слід ворожити? —

В місті цім ми росли, працювали, жили —
І нікому його не скорить!

Весь радянський народе, до зброї берись,
Коли б військо вороже прийшло!
Так було в дев'ятнадцятім році колись,
Так в дванадцятім році було!

1941

*

* *

Ось вийшло з-за хмари патрульного сокола
Крило осяйне, і з висот —
Могутнє й величне в просторі глибокому —
Уздрів наше місто пілот.

До Пулкова — димом заводів, антенами
Стремлять цитаделі труда,
В затоку зайшли островами зеленими,
І дахи блищать, як вода.

І льотчик милується і усміхається,
Він дивиться гордо кругом, —
Це він в лєнінградському небі купається,
І сонце сія над чолом.

І сонце говорить, — лавиною з кратера
Прорвавшись крізь хмар оболонь, —
Що місто — герой і Червоного Прапора
На грудях достойних вогонь,
Що повний краси, весь у відблисках золота,
Цей ранок над містом ясним,
Що в рідній країні він дихає молодо,
І щастя його перед ним!

Що тільки учора фашистських нальотчиків
Він збив поворотом крутим,
І славного краю прославлені льотчики
Безсонно кружляють над ним.

А чорні крила хай недруг покаже, —
Зустрівши відплату гармат,
У грізнім вогні лиш уламками ляже,
Об землю ударившись, кат!

1941

*

* *

В лісах, на полянах імлистих
Палають бої край ріки,
Там Бондарев нищить фашистів,
Радигіна сяють штики.

Мов огненным креше рубанком
Наришкін — з гарматних огнів,
Ідуть Колобанова танки
І трощать броню ворогів.

А в небі між хмарних затонів
В останній і лютій борні
Таранить катів Харитонов,
Бринько попелить у вогні.

Їх слава над світом полине.
А море гримить і гуде,
І плем'я балтійців орлине
В атаку на ворога йде.

Народ устає, наче море,
Незлічені видно полки,
І залпи сіяють, як зорі,
І зорями світять штики.

Тремти ж, без дихання і мови,
Дивися, фашистський солдат,
Як море лютує грозове,
Грозовий гримить Ленінград.

Та це лиш початок. З металу
Та буря зростала давно,

Те море вали розгойдало,
І вже не затихне воно.

І кров не залле ваша чорна
Ту бурю, потвори імлі!
Пали ж їх, наш грім рукотворний,
Грозо лєнінградська, пали!

ЛЕНІНГРАДСЬКІ ТАНКИ

Чи опівночі, з стоянки,
Чи уранці, на зорі, —
Мчать у битву наші танки,
Грізних сил поводитирі.

І броня на танках рідна.
Ти зробив їх, брате мій!
Їх веде рука несхитна
В рукавиці бойовій.

Хай встає вогню завіса,
Диму чорного стоги,
Хай виходять із-за лісу
Танки лютих ворогів.

Наробили їх немало,
Нам готуючи загин,
Із крадіжного металу
Ними гноблених країн.

І лежать на них прокляття
Всього люду — без числа...
Що ж! Нехай горять в багатті
Від радянського жерла!

Чи то з поля, чи з полянки —
Бити, бити — на те ж і бій!
І горять німецькі танки
В нерухомості тупій.

Душать їх, женуть в болото
Наших гусениць ряди, .

Трощать дзоти і піхоту
Механічної орди.

І, заходячи із тилу,
По фашистських корпусах,
Рить катам вночі могилу
Ходять танки у лісах.

Бийте ж гаспидську породу,
Уночі і вдень женіть!
Бийте їх тараном з ходу,
І нещадно їх паліть!

1941

СЬОМЕ ЛИСТОПАДА 1941 РОКУ

Ізнов над гордим Ленінградом
Зірок жовтневих льот,
Ізнов гримить залізним градом,
Нам салютує флот.

Ізнов веде перекликання
Великий рідний край,
Ізнову кличуть до братання
І море, й степ, і гай.

І нам дзвенить з висот багряних
Моторів рідних дзвін,
Горить багнет чотиригранний
Між танків і машин.

І над усім, ясна й рум'яна,
Родині всій глава,
Як мати гордого титана,
Підноситься Москва.

Та грізне силою своєю
Це свято на Неві.
Тепер гримить салют над нею,
Як залпи бойові.

Не світиться багнет багрянний
Між танків і машин, —
У крові німця окаянній
Темніє нині він.

І всюди мовою дзвінкою
Луна гримить стократ:
„Москва! Ми йдемо із тобою!
З тобою, Ленінград!“

1941

ХЛОПЦІ

Травневий сяє Ленінград.
Людських лав коливання.
Дивився хлопець на парад,
Червоний з хвилювання.

Мов ліс, багнети там стирчать,
Блищать там шаблі голі.
Які ж бо панцерники мчать,
І танки міцночолі!

Йдуть величезні тягачі,
І сто гармат там суне.
На них сидять не вусачі,
А парубки ще юні.

Шепоче хлопець, мов у сні,
Про сталь зеленувату:
— Коли б мені, коли б мені
Дали таку гармату!—

І хлопець ріс, і хлопець кріп,
Носив краватку бантом...
Уже він їсть солдатський хліб,
Став хлопець лейтенантом.

Дали гармату, цілий склад
Снарядів чорнобоких.
І вийшов хлопець на парад,
Смертельний і жорстокий.

На сонячнім узліссі, там,
Де плюскіт хвиль чувати,
Там, де він бавився дитям,
Поставив він гармати.

За ним — кохане місто там,
За ним — там місто миле,
А перед ним — шляхи к лісам,
Де злої повно сили.

І через голову ідуть
Кудись у даль снаряди.
То вороги не в далеч б'ють,
А б'ють по Ленінграду.

І він стискає кулаки,
І чує крізь простори
І стогін скель, і тріск дошки,
І даху дзвін, і горе.

Він уявляв уже до сліз,
Так ясно, до нестями,
Це полум'я, що рветься скрізь
Над мирними домами, —

Над домом, де родився він,
Над школою, де вчився,
Над парком, де в снігу ослін,
Де з нею він зустрівся.

Кричав він голосом хрипким:
— Огонь! — частині нашій,
Він нагаєм бив огневим
По батареї вражій.

І крізь розриви вражих мін,
Бентежний в ці хвилини,
Завжди хлопчину бачив він, —
По місту йшов хлопчина.

Лиш п'яний дим одвирував,
Стих вражий залп шалений,
Вже він осколки підбирав
Гарячі у кишені.

І так до серця він принав
За сміливість хлоп'яти,

Що весь свій гнів, що весь свій пал
Йому б тепер віддати.

— Такого хлопця не порань! —
Від шалу пламеніє,
І знов гукає лейтенант:
— Огонь по лиходію! —

... Настала тиша навкруги,
Спить снігова кирея...
— Уже замовкли вороги,
Затихла батарея. —

— Замовкла. Змусили ми знов,
Ця справа нам знайома.
Так, значить, хлопець мій дійшов, —
Сидить вже, мабуть, дома... —

— А що за хлопець? — Та це так!
Згадалося... Охота?
Таж не про хлопчика, дивак,
У нас тепер турбота. —

І весь на хлопця схожий сам,
Легкий і непокірний,
Всміхнувшись ледве, лейтенант
Пішов у гай вечірній.

1942

ЛЕНІНСЬКИЙ ПРАПОР

*...Хай осяє вас переможний
прапор великого Леніна.*

СТАЛІВ.

То не чудо над нами безкрає,
То не полюса сни огневі, —
То безсмертний стяг Леніна сяє,
На старій пломеніє Неві.

Ніч, як рік дев'ятнадцятий, плине,
Днів стискає кора крижана,
Ніби вилізли в млі старовинній
Вороги, і блокада, й мана.

І над боєм, смертельним і млистим,
Як тоді, серед крові й знемог,
Рідний прапор цей сяє над чистим,
Дивним світлом лунких перемог!

І боєць, що повзе з автоматом
Із засади в пилу сніговім,
Сяє весь під цим світлом крилатим
Над кривавим огнем бойовим.

Кочегар у диму непрохіднім,
Робітник у морозних цехах
Теж осяяний прапором рідним,
Як моряк на своїх кораблях.

І у млі кам'яній Ленінграда,
Крізь турботи, крізь горе усе,
Прапор цей, крізь бої та блокади,
Велет-прапорonoсець несе.

Прапор цей — перемога і сила,
Ленінград від орди захистить,
Переможе, й на ворожій могилі —
Прийде час! — на весь світ прошумить!

1942

*

* *

Зростає і шумить той вихор слави,
Що славні підіймає імена.
Такий він був в свинцевий час Полтави
І в полум'яний день Бородіна.

Той самий він під Тулою й Москвою,
Під Ленінградом, у хмурних лісах.
Бійці ідуть. У них над головою —
Російські зорі в сніжних небесах.

Побіду ворог святкував зарано!
Нехай встають пожежі навкруги,
Бійці слідом за ворогом поганим
Ідуть і кроки вривають в сніги.

Бійці ідуть, поля свої пізнавши,
Звитяжним кроком, грізні та легкі,
І каже їм народ: гвардійці наші,
Улюблені, сподівані синки.

Ідуть на захід мовчазні й завзяті.
Прославсь у далеч літ народних сил.
Бійців жене вперед чуття відплати,
Чуття це лік веде ворожих тіл.

Ми, ворога б'ючи, напевне знаєм:
Мине цей час смертельних хуртовин,
Останній залп над Рейном і Дунаєм
Останньому з катів несе загин!

БАЛАДА ПРО ТРЬОХ КОМУНІСТІВ

Герасименко, Красілов, Леонтій Черемнов —
Розвідники бували — в похід рушають знов.

Стоять ліси зеленії у сповитку снігів.
Там гнізда потаємнії проклятих ворогів.

Зарились дзоти сірії, загородивши путь,
Ні справа, а ні зліва їх ніяк не обминуть.

Тут затаїлись німчики в приволховських пісках,
І в лоб ідуть розвідчики з гранатами в руках.

Заняття це відоме їм — і в серці рівний стук,
Коли гуляють гомони від їх гранат навкруг.

Дими гуляють тіняві між довгих амбразур,
І трупи німців синяві валяються внизу.

Сія на полі бою сніг, і обрій голубий...
Бери ворожу зброю і — повернувши — бий!

І взвод вперед без пострілу, та знову взвод заліг,
Зустрівши кулі гострії із трьох нових барліг,

Герасименко, Красілов, Леонтій Черемнов —
В ту ж мить всі трое разом помітили одно:

Що кулемети кляті б'ють із амбразур зараз, —
Нема у них гранати, а гаяться не час! —

Що кожен раз розвідники, йдучи в одважну путь,
Були не там, де ліпше їм, а там, де треба быть.

І ось підуть на подвиг в замети снігові
Три комуністи горді, три друзі бойові.

Герасименко, Красілов, Леонтій Черемнов
У дзоти придивляються, а бачать лиш одно:

Ідуть полки улюблені, ламають сталь загат,
Туди, де звівся трубами їх рідний Ленінград,

Де двісті днів він б'ється з німецьким хижаком,
Над ворогом сміється, оточений кругом.

Спіши йому на виручку, зачувши владний клич,
Крізь зграї псів коричневих, крізь хугу, битву, ніч!

І в громі канонади їм чути дальній гук,
То серця Ленінграда долинув владний стук.

Оглянулись всі трое: як чиста пелена,
Лежить земля героїв, кохана сторона!

І в серці їх нестерпно той клич озвався вмить, —
В огні солдатське серце неначе сталь дзвенить.

І ширшає достоту, як ранній світ зорі, —
Не три бійці, на дзоти йдуть три богатирі.

Назустріч смерть їм стелеться, пашить із амбразур,
Та крізь стальну метелицю ідуть на вражий мур.

Гей, німці, пси зловреднії, дивіться до кінця,
Як дула кулеметнії вп'ялись у їх серця,

Як куль дощі смертельнії по їх серцях свистять,
Вони ж стоять окремо всі, а ніби в ряд стоять.

Під кров'ю їх пролітою за дзотом дзот затих, —
Немає сили в світі ще, щоб зрушить з місця їх!

І взвод піднявсь без пострілу, в штики рвонув народ,
І, сніг встеливши німцями, побачив дзоти взвод...

Благословляю доблесних синів Вітчизни знов:
Герасименко, Красілов, Леонтій Черемнов!

Суворі, темні лиця їх — мов давня та різьба,
Сніжинки-зоряниці їм застигли на губах.

Стоять російські люди ці та біля стін старих,
Щілини дзотів кутії закрили груди їх!

1942

*

* *

Хай люті ще зимові дні,
Мороз і сніговій, —
Та грім, неначе навесні,
Гримить на Лозовій!

Мов гомін ранньої грози,
Гримить на Лозовій.
То наші грізні голоси,
Гучний гарматний бій!

І чути над Дніпром усім
Той грім на Лозовій:
— Лихих загарбників зметім
Ми на землі своїй! —

Братове над Дніпром старим,
Німецький згине гад!
І знов засяє рідний дім,
І знов розквітне сад.

*

Ще мороз, холоне кров, —
Та по снігу в ці дні
Важкий, огненний дощ пройшов
На Західній Двині.

Звідкіль цей дощ, весінній дар,
Пройшов тут на Двині?
То наших велетнів удар,
Снаряди б'ють сталльні!

І лине звістка з далини,
І чути на Двині:

— Клянуся хвилями Двини,
Згорять кати в огні!

Братове на Двині старій,
Фашистам більш не жить!
Знов буде дім багатий свій,
Знов прийде світла мить.

*

Литовець, ест і білорус,
Братове необорі! —
Вперед, щоб звір і боягуз
До смерті жив би в горі.

В боях наш рев гарматний гус,
І танки в нас суворі.
Вперед, щоб звір і боягуз
До смерті жив би в горі!

Хай клятва всіх сердець і уст
Од моря і до моря:
Вперед, щоб звір і боягуз
До смерті жив би в горі!

Щоб прах його розвіявсь геть, —
Бур'ян, пожаром стятий, —
Щоб не лишила й згадки смерть
По тій орді проклятій.

1942

ПАРТИЗАНИ І ТАНКИ

Чотири чорних танки
Прийшли із полустанку.

Один по одному іде,
На них ніхто й не гляне.
В селі — нікого і ніде,
Всі в лісі — партизани.
Вони ще зранку там сидять,
Але дозорці їх не сплять
І бачать: з полустанку
Ідуть чотири танки.

Ввійшли в село, спинились,
Неначе потомились.
Фашисти лаються всі вряд,
Що від моторів тільки чад,
Що гумою воняє,
Бензину більш немає.

Поки з бензином перебіє,
Ідуть бандити на розбіє.
Сумної дикої пори
Роботи в них багато:
Вони обходять всі двори,
І нишпорять у хаті.

І кожен тягне, що знайшов:
З мукою білою мішок,
І ковдру, і хустину —
Рукам немає впину.
А в кожному танку цілий склад:
Кладуться сукна ряд у ряд,

Ковбаси, мед з батистом —
Згодиться все фашистам.

Всієї зграї голова
Такі проказує слова:
— Тепер ми підем спати в тепло,
А вранці спалимо село.

На все в нас вистачить часу —
Поріжемо скот на ковбасу,
Людей уряд поставим
І танками почавим.

*

Хати чорніють там і тут,
Повзуть з ріки тумани,
І ледве чути з лісу йдуть,
Підходять партизани.
Ідуть крізь хащі й по стежках,
Повз яр, через дслину.
І кожен держить у руках
Добрячую дубину.

*

Спить кулеметник, фріц-ласун,
Хитає головою.
І сниться: їсть він ковбасу
З камінням і травою.
Такої він не знав повік
Жахливої хвилини.
Іван-коваль, Демид-лісник
Над ним звели дубини.
Ударили, як треба.
Із танків — іскри в небо...

По танках гуркіт прокотивсь,
Аж все село гриміло.
Ствол кулемета заклинивсь —
Все зроблено уміло.

— Стріляйте, гади навісні,
Що, здається вже, чи ні? —
Прийшла розплата за всі дні,
Що, здається вже, чи ні?

Мовчання, як в окопі.
— Дамо їм доброї гульни! —
Сказав тут дід Прокопій.

Пішли по танках молотить,
Немов каміння в рів котить.

По танках гуркіт знов пройшов,
Фашисти побіліли,
Упали на мішки, на шовк
І, наче пси, завили.

І кожен так заверещав, —
Не добереш нічого...
Фашистський череп затріщав
Від гуркоту такого.
Немає більше сил у них, —
Фашист здаватись хоче.
Він на собачий свій батіг
Пов'язує платочок.

Дверцята люка повернув
І вилізає скоро.
— Здаєшся, гаде, — то-то ж, ну! —
Промовив дід суворо.

— Ану, бандити, виліжай! —
І вилізли бандити.
Почав по одному в'язать
Їх дід хазяйновито.

І бачить: в танках цілий склад,
Добра набито туго.
Стоять похнюплені уряд
Стривожені злодюги.

Всієї зграї, голова
Такі проказує слова:
— Ви перші у Європі
Зі мною дивно воював,
І я обурений тут став...—

Та мовив дід Прокопій:
— Мовчи, гадюча сатана,
За все дістанеш ти сповна.
Тебе дубинами я бив,
А не було б у нас дубин,
То я б твої машини
Руками подушив би.
Так знай же: горло зміям
Ми давим, як умієм.
Ти на Європу не кивай,
Не той народ у нас і край!
Ти там в Європі вільно крав,
Спокійно пузо набивав.
То ж про Європу ти забудь,
Коли сюди направив путь.

Для всіх розбійників твоїх,
Для їх гармат, для танків їх,
Для тебе, вража сила,
Моя земля — могила!

1942

РОКОВИНИ

В той день, коли Ленін декрет підписав:
— Буть Армії нашій Червоній, —
Від перших бійців її німець тікав
По Псковській дорозі зимовій.

Розбоєм він марив у сні, наяву —
Підмок у розбійника порох,
Тікав, і, як вовк, озиравсь на Москву,
На зоряний Леніна город.

Дні слави тієї далеко, та в ці
Безсмертні прославлені дати
Німецького ката радянські бійці
Уже починали карати.

Немало минуло з тих пір роковин,
І знов роковини настали,
Знов армії нашій дістався почин —
Німецьку громити навалу.

Фашистської погані вовчі полки,
І танки з хрестами й драконом,
Що тупо повзли до Москви до ріки, —
Назад заgrimіли із дзвоном.

І грім все лунає, гримить без кінця,
Гуде він над світом широким,
І Леніна образ на грудях бійця,
Як в ті незабутні роки.

І, німця караючи, гордий такий,
Герой усміхається друзям:
— Німецький той чорт не такий вже страшний,
Страшний він лише боягузам! —

А будуть іще роковини одні,
Що Сталіна гідні, Вітчизна
Зустріне, обійме в ті радісні дні
Синів, переможців фашизму.

І скаже: кінець буреломній порі!
Безсмертям ця битва повита,
Що там почалась, на радянській зорі,
І скінчена днем знаменитим!

1942

НАШЕ МІСТО

Хай руку простяга німчак
До Ленінграда, — в цих просторах
Було багато їх, вояк, —
Сюди хотів удертись ворог.
Та в неприступнім цім краю
Відтнемо руку німчаю!

На крилах чорнії хрести
Загрожують нам з висоти.
Ми вишлем зорі золоті,
Таранить будемо, збивати,
Ми перекреслим ті хрести
Зенітним розчерком гармати.

Стой, ленінградцю, і чатуй,
В нічну дивися висоту,
Шукай шулік на небосхилі, —
Кругом на вахті бойовій
Стоїть великий город твій
В своїй непереможній силі!

Оглянь покрівлю і підвал
Забудь, як мирно почував,
Забудь про радощі колишні;
Хай, мов фортеця, темний дім, —
Ще скільки щастя буде в нім
В час перемог, у дні утішні!

Наш нездоланий Ленінград!
В нім ленінської волі гарт,

Могутні богатирські плечі,
І постать сталінська! В боях
Забувши труднощі і страх,
Він змусить ворога до втечі!

1941

ДВА БОГАТИРІ

Мчить корабель, немов кажан вгорі.
Розриви бомб у темряві гуркочуть.
Два міста ген, мов два богатири,
Встають в пітьмі, в багряних плямах ночі.
Встає Москва — звитяга і краса.
Москва! Москва! Ясна святиня слави!
Дзвенять вогнем похмурі небеса, —
То мчить у небі латник темноглавий.

О, давнє місто! Віщий богатир,
Що напував звитягою народи,
Так от де він — могутній бою вир
Із ворогом нелюдської породи,
Де лється кров, неначе Волги води,
По крилах, танках, купах мертвих тіл,
Від просторів найдальших небозводу
До мерзлих ям, де ворог занімів.

Так, дужий він! Ятряться в нього рани,
Засліплений, у громі канонад,
Він рветься. Та над хвилями в тумані,
Мов богатир, здійнявся Ленінград.
Над світом ніч, бездонна і хмурна.
Та клянємось у битві цій грозівій,
Що ми заплатим ворогу сповна
За кожен труп, за кожную краплю крові!
Хай накладемо в битві головою,
Та ворога зітнем кривавим градом.
Клянемося могутньою Москвою,
Клянемося любимим Ленінградом.
Він зійде, переможний цвіт зорі,
Понад пітьму німецьку, злу, холодну.
Два міста, наче два богатири,
Очолять свято, славу всенародну!

ЛЕНІНГРАД

Горінням ленінським живий,
З Петрової поставши волі,
Він труд обрав за символ свій
І знать не хтів про іншу долю.

Він серцем пам'ятав: пильнуй
Ці межі мирної вітчизни, —
Він вражу хвилю навальну
Не раз трощив об мури грізно,

Кришив на бризки, на шмаття
І гнівно кидав в прірву чорну, —
А сам, великий, як життя,
Стояв незборний, неповторний!

І в завірюсі вогневій,
Розбивши німців чорне коло,
Він бій прийняв, як вартовий,
Чий пост незмінний вже ніколи!

1941

ТРИ КЕЛЕХИ

Ми піднесем любові келех
За щастя рідних берегів,
За всю красу країв веселих,
За буряний народний гнів!

За те, щоб на землі й у тучах,
На кризі, між морських валів
Осяяв успіх всіх могутих
Її уславлених синів,

За те, щоб у грізнім змаганні
Її зміцнилося життя,
За те, щоб вождь її коханий
Привів у славне майбуття.

І келех зненависті й шалу, —
За те, щоб німців покарати,
Щоб хвилі огневої сталі
Палили всюди вражу рать,

За те, щоб о зимі холодній
Тьма не сховала їх тіла,
Щоб пал покари всенародний
Геть спопелив би їх діла.

І ми підіймем келех третій
За те, щоб всі краї земні,
Фашистські знищивши тенета,
Без жаху б дихали всі дні!

І щоб життя, як сон щасливий,
Ввійшло б у шелест польовий,

Неначе атлантичні співи
У приспів Темзи і Неви,

Щоб смерть і бомбою й картечцю
Не зневажала день ясний,
Щоб рід людський розправив плечі,
Зігнав би скорбну тінь мерщій.

1941

ПЕРЕКЛИК ГЕРОЇВ

Обличчя осені фарбує
Рум'янцем вітер степовий,
Чотири голоси він чує,
Немов переклик бойовий.

Над степом даьнім, степом голим
Могутній голос говорив:
— Я друга вірного монгола
Оборонив і захистив!

З височини ворожі крила
Я скинув на гіркі піски,
Де вітер вкрай заносить пилом
Розбитих гусениць дрізки!

Над Львовом, над гаями Пущі,
Веселий голос теж злетів:
— Спішив я з радістю все дужче
На заклик люблених братів. —

Над валом Балтики шаленим
З-над моря голос гомонів:
— Я свій обов'язок священний
Теж виконав в огні боїв!

Для ворогів без краю грізний,
Я став на дружби берегах,
Щоб славу любої вітчизни
І день і ніч оберігать!

Над фінським вересом луною
Йшов голос в неба глибину:

— На бій тут відповів я боєм,
До льоту крила розгорнув!

Ширяють перемоги крила,
Розпочалась нова пора.
І знов ріка Сестра вступила
В сім'ю радянську, як сестра!

ПІДВОДНИКИ

На Балтиці шторми зимові гудуть,
Веміхаючись, думають фіни:
— Нам шторми — ограда, та й міни ще тут, —
Пройти і не пробуй ці міни!

Їм ліку немає, до нас доберись —
Натерпишся жаху і горя! —
І хвилі як в чортовій ступі товклись,
На скелі наливши з моря.

Не айсбергів крига пливла з далини,
У морок зимовий впірнала, —
То наші радянські підводні човни
Міноване поле минали.

Стояв там на вахті моряк молодий —
Над хвилями зір його линув,
Крізь тучі навислі, крізь морок рудий
Він бачив любиму країну.

Він рідну країну побачив, вона
Сіяла у розквіті слави,
І в хмарах зоря спалахнула ясна
Над гуркотом хвиль темноглавих.

По самому борту скребли мінрепа,
Міноване поле дрижало,
В тім полі звивалась смертельна тропа,
І смерть біля човна кружляла.

І смерть не спишила, і шторм відступив,
Пройшли моряки і крізь міни,

рід білофінів від жаху тремтів,
У шхерах, за пасмом камінним.

На дно їх розбійницькі судна ішли,
Вищали, хрипли білофіни:
— Звідкіль ці підводні човни прибули
Крізь кригу, крізь шторми, крізь міні?

І дням у поході загублено лік —
Пройшло вісімнадцять в поході...
А треба було б, — то проплавали б рік,
Воюючи в шторми, в негоду.

І тільки вернулись — наказ бойовий
Чекав їх на ріднім причалі.
І знову у море. Моряк молодий
На вахті стояв за штурвалом, —

Щоб грізною силою від ворогів
Очистити сушу і води,
Щоб прапор радянський багряно горів
Над славою рідного флоту!

1939

ЛИЖНИКИ - РОЗВІДНИКИ

I

Ліси засніжені стоять,
Морозом скута даль,
І, як штики, вгорі горять
Зірки — блакитна сталь.

В ряснім наметі день загас,
Навкруг снігів гряда —
Розвідник піший тоне враз,
І кінному — біда.

Ми лижі вірні беремо,
Почуєм лиш наказ,
І вже не вдвох ми ідемо,
А значно більше нас.

Нас перепонам не злякать,
В руках доволі сил, —
І лижі легко так летять
В далекий вражий тил.

II

Шугаєм берегом річним
Не стежкою, рядком,
Мчимо чагарником нічним,
Через яри, ліском.

Олень і вовк серед долин
Не криють так свій біг, —
В тіні лісів розвідник — тінь,
В снігу він — наче сніг.

Які б там хаші не лягли,
З нас хашам кожен рад, —
Одним шляхом вперед ми йшли,
А іншим — йдем назад!

III

Зате, коли йдемо назад,
То ворог зна наш хист:
Залізні пагорби лежать —
Там вражий згинув міст.

Зате коли вертаєм ми,
Коли туман ослаб, —
Встають багрянці із пільми —
Там вражий згинув штаб.

Зате як ми скінчили біг,
За нами, не забудь:
Вп'ялися рейки чорні в сніг,
Пропала вража путь.

Додому стежка нам важка —
Не просто ми йдемо, —
Ми ведемо ще „язика“,
Трофеї несемо.

IV

Коли ж ми в вражому кільці:
Ми сталлю — в сталь кільця!
Присягу лижників-бійців
Ми знаєм до кінця.

За славу лижників-бійців
Б'ємось ми в млі ночей,
Йдемо слідами молодців,
Рвемо кільце смертей!

Зате як лижники з снігів
Прийдуть у полк назад,

Полине зразу дружній спів
Про рідний Ленінград,

Про вражий тил, про синь доріг,
Про наш лісний шалаш,
Про те, як в битві переміг
Радянський лижник наш!

1940

ПОДВИГ КУЧЕРОВА

Саперний взвод на дот іде
Без шуму, без огнів,
Відважних Кучеров веде
Вночі серед ярів.

Похмуρο надовби стоять
І дротяні ряди.
Поглянь, — і міни полетять
По снігу з висоти.

А дротом задзвениш, — так тут
Стрільба з усіх сторін,
І білі вихори ростуть,
Розривів глушать дзвін.

Усюди рветься млиста тьма
Крізь хмару грозову,
Немовби родить ніч сама
Ту зливу огневу!

К землі пригнися і не диш,
Поки цей вир огнів, —
Ні, Кучеров веде крізь тиш
Не так своїх бійців.

Вони, як глянути з боків, —
Мов хвилі снігові,
В халатах з білих снігурів,
Проворні та живі.

І тягнуть санки, тол — у них,
Та санки не риплять,

Хто йде з цих хлопців бойових,
Той не верта назад.

А шлях давно знайомий їм
Туди, де вражий слід,
Де над бугром згорілим тим
Таємний дот між віт.

Нечутний, схований у млі
Шлях земляних бійців,
Немовби стало на землі
Ще більше бугорків.

Похмура проти них стіна,
Що заступає даль,
Мов сталь гартована міцна,
І вся одіта в сталь.

На стінку Кучеров зійшов,
Поміг зробити лаз, —
Він дуже добре чує знов
У доті зброї брязк.

Він чує навіть голос там, —
Нехай погомонять! —
Заклав він тол, і потім сам
Провірів весь заряд.

І враз, мов грім по голові,
Ударило його:
Щоб запалити, рурки дві
При нім лише всього.

Вони лиш мить одну горять, —
Хто в запалі своїм
Підпалить сміливо заряд,
Не вибухне із ним?

Сапери вперше над бугром
Заговорили в гурт:
— Тут треба шнур вести кругом,
Ми принесем цей шнур...

— За мить, товариш командир,
Приставим шнур ми там... —
А він їм мовив: — Одійди. —
До рурок став він сам.

— Дай сірники, Смірнов! — Не дам, —
Тут проказав Смірнов.
А голос з жалем пополам:
— Мені ж не все одно...

— Наказую дати сірники,
І далі одійдіть!.. —
І стис долонею руки
Він сірники тоді.

Пішли сапери. Гук стрільби
Безмежні далі рвав,
І дот північної доби
Вставав, мов чорний вал.

На тім валу стояв один
Радянський чоловік,
Та серце билось вперегін
Сильніш за сотні рік.

Він мовби бачив цілий край,
Звідціль, з очих бійниць, —
Життя глибинь, земний наш рай,
І риси любих лиць...

Вітчизні вірно він служив,
Він їй послужить ще, —
Немовби Сталін положив
Сам руку на плече.

Вже ледве схід порожевів,
Рапкова вже пора, —
Він рурки швидко підпалив,
І кинувся з бугра.

І тільки в ямі ліг на дні
З гранатою в руках

Як брили каменю міцні
Були вже в небесах.

Над ним о́гнем палала Ёнсь,
Той ад блищав, поки
Дрібні осколки уп'ялись
І в плечі, і в боки.

Вів Кучеров саперний взвод
І вірить не хотів:
Лежить в уламках грізний дот
На купі вражих тіл.

*

І кожен, хто туди прийде,
На цей розбитий вал,
Лиш чорні брили він знайде,
Де вибухав той шал.

І встане там біля руїн,
Де голі лиш холми, —
Згадає Кучерова він,
Як згадуємо ми!

1940

Д В І П О Є М И

КІРОВ З НАМИ

I

Затемнених вікон громади
В зловісній подібності сна,
В залізних ночах Ленінграда
Облоги страшна тишина.
Щось виє над млою густою,
Сирени зовуть на пости,
І бомби свистять над Невою,
Огнем осявають мости.
Під гуркіт північних снарядів,
Коли все повітря гуде,
В залізних ночах Ленінграда
По місту сам Кіров іде.
В шинелі армійській широкій,
Водій переможних полків,
Іде він тим впевненим кроком,
Яким у бої він ходив.
Зоря на кашкеті червона,
Рішучість у очах палких,
Іде в ленінградських загонах,
Пишається мужністю їх.

II

Стоїть на посту вартівничий,
Схиливсь над водою моряк,
І це молоде обличчя
Забути не можна ніяк.
Матросів він згадує славних
З каспійських своїх кораблів

Що бились на Волзі у плавнях,
Серед астраханських полів.
І в дужому цім юнакові
Та ж воля, та сила сама,
Та ж постать геройська, грозова,
Той самий огонь не дарма.
Прожектор із темряви вирив
Його безкозирку в огні,
І слово звитяжнєє „Кіров“
Грозою засяло на ній...

III

В руїнах будинки й огради,
Побите каміння тверде.
В залізних ночах Ленінграда
По місту сам Кіров іде.
Боєць, справедливий і грізний,
По місту йде тихо в цю мить.
Глухий час, морозний і пізній.
Завод, мов фортеця, стоїть.
Нема тут перерви в роботі,
Забули спочинок і сон,
Тут люди в великій турботі,
Лиш краплями піт біля скронь.
Хай полум'я сизобагряне
Не раз вирувало в цехах, —
На совість працєю, без догани,
Відгонь і знесилля, і страх.
На мить якусь втома наляже
На серце, — та вийде старик, —
Послухай, що дід такий скаже,
Його непідкупний язик:
— Хай наші супи жолудеві,
Дорожчий за золото хліб,
Ми будем стоять, мов крицеві, —
Стомитись ми потім змогли б.
Нас ворог здолати не сміє,
Нас голодом хоче він взяти,
Забрать Ленінград у Росії,
В полон ленінградців забрать.
Такого довіку не буде
На невських святих берегах...

Робочі ми, руські ми люди, —
Помрем, та не схилим свій стяг!
Ми фронту поможем, — ми скоро
Вороже кільце розірвем, —
Недаром завод наш суворий
Ми кіровським гордо зовем.

IV

В залізних ночах Ленінграда
По місту сам Кіров іде.
І серце пишається, раде,
Що серце народне тверде,
Що люди радянські завзяті
На варті своєї землі...
Все ближче удари гармати,
І чути розриви у млі.
І бомби ударили з дзвоном,
В огні весь, дім падає вмить,
І дівчина разом з загоном
Безстрашно на поміч спішить.
Хай падають балки і стіни,
Хай цегла повз ухо свистить, —
Не жаль тут життя ні хвилини, —
Засипаних тільки б відриць!
Це юність — гроза і відрада,
Не візьме ніщо і ніде.
В залізних ночах Ленінграда
По місту сам Кіров іде...

V

Як речник радянського віку,
Трибуном він був і бійцем
На горах кавказьких і ріках,
Таємним підпільним борцем.
Криваві він дні пам'ятає,
Страшні астраханські огні,
І ночі у полі безкраї,
Що сяли, мов шаблі грізні.
Так серцем залізним і ніжним.

Пройшов він багато шляхів,
Просторів і болів невтішних,
Тривоги, і горя, й боїв.
Та він — більшовик, і душею
Любив він громади громад,
Любов'ю святою своєю —
Гучний трудовий Ленінград.
...Та чорні години настали,
Ударили свистом свинця.
Тут люди його проводжали,
Як друга, вождя і вітця.
І Кіров лишився між ними:
Чи то у цеху, чи в бою,
Ім'я лиш згадають незримо,
Насталюють душу свою.

VI

На площі рови, барикади,
Заулок в окопи веде.
В залізних ночах Ленінграда
За місто він тихо іде.
І бачить: літають ракети,
Зоря від пожежі горить,
Ворожі стоять там пікети,
Німецьких катів табори.
Там глухо гримлять автомати,
Там блиски, мов сплески ножа,
Там, наче блискучі ті лати,
Розтрощені танки лежать.
До міста вривається ворог:
Давай йому дім і приют,
Клади пирогів цілу гору,
Віддай йому доньку свою.
Обвішавши зброєю тіло.
В грабованім хутрі чужім,
Він рветься з полів обгорілих
До вогнища в домі твоїм.
Та шлях перетнуть супостату
Іде наш народ бойовий.
Виходить, узявши гранату,
Старик із ордою в двобій.

І танки у полі безмежнім
Виходять по снігу у бій.
„За Сталіна“ — напис на вежі,
І „Кіров“ — на вежі другій.

VIІ

І в шалі страшнім канонади
Німецьку розбити орду
В залізних ночах Ленінграда
На бій ленінградці ідуть.
І прапор червоний над ними,
Як стяг перемоги, гуде.
І Кірова ймення любиме
Полки ленінградців веде!

1941. листопад.

СЛОВО ПРО 28 ГВАРДІЙЦІВ

Меж немає у сніжного поля,
Ходить вітер, хурделить здаля,
Це Росії велике роздолля,
Наша вільна і горда земля.
І чи зветься воно Куликовим,
Чи відоме, як Бородіно,
В новій славі омріяне знову,
Чи, як прапор, злітає воно, —
Воно наше, у щасті і в горі,
В серці сяєвом вічним горить,
Хай війна тут і косить і оре,
Темним танком і кулею мчить, —
Та героїв не збить на коліна,
Вони встали на повен свій зріст,
Щоб лишився повік в поколіннях
Дубосекова темний роз'їзд,
Поле сніжне, засніжені тропи
Серед гуркоту стін вогневих,
В самотнім промерзлім окопі
Двадцять вісім гвардійців міцних!

1

Із Казахстану вів бійців
Панфілов на ворожу зграю,
Він вчив їх битви, як навчають
Батьки-чапаєвці синів.
Навчав маневру і удара
Палких колгоспників Талгара,
Казахів із Алма-Ата,
Киргизів, козаків завзятих.
Була учба та не проста:
Навкруг бої, морози кляті,

І німці рвуться на Москву,
Лягають трупом під Москвою, —
Дивізія не вийде з бою!
З тетивки крищею тугою
Зрівняти б силу бойову...
Вона під вмілою рукою
Струною ніжною дзвенить,
І невблаганною стрілою
Настигне ворога умить.

Гвардійську восьму не зламати
Вона пала вогнем відплати.
І звідки б ворог не поліз,
Вона йому — напереріз.
Її рядів не розладнати,
Скрізь відсіч дасть вона притьмом, —
Неначе місце те заклете, —
Вогнем, умінням і штиком.

Герой замислений і строгий,
Стоїть Панфілов край дороги,
І з ним, чапаевцем, вони —
Гартовані в боях сини.
Він в мужні дивиться обличчя,
Незламні рицарів полки.
І він всміхається: — Так личить! —
Боець — завжди і скрізь такий,
Його боець!.. Нехай атака,
Хай рукопашний бій в рові, —
Його боець не знає ляку!
Не бути ворогу в Москві!

2

Окоп. Гвардійців двадцять вісім.
Замет високий, а за ним,
Де обрій поринає в лісі,
Пожеж далеких чорний дим.

Там горе бродить хижим круком,
Там пісні вільної не чуть,
Там рабська праця, в лютих муках
Там люди падають і мруть.

Стоять в окопі двадцять вісім.
Під небом диким вітер злий
Несе і кидає над лісом
Пожеж тривалих дим гіркий.

Кужебергенов каже, гнівний,
Дружку Натарову:

— Іван,

Москви стоять за нами стіни,
І любий сонцю Казахстан!
Які там усміхи дівочі,
Які напровесні там ночі,
Які там у піснях слова,
Яка там на лугах трава!
Вантажник я. Я жити хочу.
Життя люблю. Я жив, Іван,
Та дай хоч два життя відразу, —
Не пошкодую їх в бою,
Щоб бить німецьку цю заразу,
За батьківщину мстить свою.
Дивись, Іване, за димами
Наш край, з розбитими домами!
Мене він кличе крізь пільму,
Як важко у цей час йому!
Кужебергенова Данила
Не відтиснуть від стін Москви.
Віддам для неї вміння, силу,
Не пошкодую й голови! —

Натаров мовив в ту хвилину:
— Я не стара ще теж людина,
Скажу про себе навпростець;
Я також восьмої боєць.
І пам'ять не коротка в нас.
Я пам'ятаю, як ми дбали,
Жили, дружили, працювали.
Та інші дні в нас, інший час!
Йдемо з вагою патронташа,
Але єдина думка наша:
Отець народів там, в Кремлі,
Він бачить все ординим зором, —
Немає діла на землі,

Яке було б йому не впору,
Він знає все, всіх пам'ята,
Дивізію нашу знає добре, —
Ми люди мужні та хоробрі,
І ми гвардійці не спроста.
— Гітарові! — я кажу собі, —
Ось ти в окопі тут, з Данилом,
Незламним будеш в боротьбі,
Ти готував для неї силу,
І все мені здається так:
Немовби сам великий Сталін
На пост одеї мене поставив,
Серед вогню, серед атак.
Нам дорогий гвардійський знак,
Ми восьмої не зганьбимо,
Ми міцно ворога б'ємо,
І не відступимо ніяк! —

Окоп. Гвардійців двадцять вісім.
У кожного думки свої:
Якщо загине він, хто візьме
Її, омріяну її,
Ту дівчину, що друга ждала...
Ця думка коло оббігала,
Мов сон, що сниться наяву,
І поверталась під Москву.
Повита сяєвом незримим,
Оточена любов'ю всіх,
Вона здіймалася над ними,
І кликала на подвиг їх.
...І Добробабін тут побачив:
Щось ворухнулося неначе,
І тинь лягла на сніжну путь.
— Ідуть, — сказав, — вони ідуть!

3

Гінці потворні злоби й люті,
Сини фашистської чуми,
Йшли двадцять танків з каламуті
З вогню й кривавої пільми.

Танкіст націлив кулемети,
Побачив снігові замети,
Окоп, якого роздушить
Немає труднощів ніяких...

Йшли двадцять танків, мов горби
Хребта потворної примари,
Із світу чорної журби,
З країни лютої покари,
Йшли двадцять танків, як один,
І низьколобий паладин
Замислився не про окопи
А про Париж, міста Європи,
Вино, розпусти хтивий час.
Поглянемо, яка Москва там?

І раптом вибухом гранати
Порвало гусеницю враз.

4

На руськім полі сніжнім, чистім,
На німця спрямувавши штик,
Став комсомолец з комуністом,
І непартійний більшовик.
Гвардійці! Двадцять вісім друзів!
І з ними зброю взяв до рук,
І ворогів б'є по заслугі
Клочков Василь. Він політрук.
Він у бою — в своїй стихії...
— Нам — брат, а ворогу — гроза,
Він діє, діє, вічно діє, —
Так українець раз сказав
Про нього: тобто він в роботі,
Ніколи не складає рук.
І Дієвим не тільки в роті,
В полку став зватись політрук.

І ось тепер Василій Дієв
Став з ворогом на смертний бій,
Бійців натхнути він уміє,
Підбадьорити в боротьбі.

— Ну, що тут, танків два десятки,
Й по одному на всіх нема!—
Він говорив не для порядку,
Він в подвиг вірив не дарма.

Хвала і честь політрукам, —
Таж на шляху до перемоги,
В бою, в поході, всі дороги
В серця бійців одкриті вам!

Хай не згадає всіх цитат,
Та правда, правда в головному, —
В тому, що бачив шлях солдат
В зразку і прикладі живому.

5

Тяжкої брили сталь гуде,
І танк снігами, без дороги,
Мов бик розлючений, іде,
Тупий, залізний, однорогий.
Та перед ним не зблід боєць.
Такі гвардійці до загину!
І — однорогому кінець —
Пляшки з пальним у нього линуть.
І він у полум'ї, мов бик,
Якому шию розрубали,
До зустрічей таких не звик,
Герой бундючної навали!
На бронebійних куль удар —
Гармат удари, хмари диму,
Пляшки летять, і знов пожар,
І танки привидами злими
У землю влізли б, мов кроти,
Та башти полум'ям пойняті,
І їм від смерті не втекти,
Вони бо помстою закляті.

Дивися, рідна сторона,
Як б'ються двадцять вісім друзів!
Тут смерть схиляється у тузі,
Таких не бачила вона.

Вугіллям стане щирий вірш,
Згорить у силі цій іскристій, —
Ця простота свята складніш
Усяких найскладніших істин.

Щоб оспівати міць бійця,
Цей вірш не досить має сили,
Але не зайва пісня ця,
Вона великому служила!

Години йдуть. На полі кров.
Вмираючи, гвардієць знає,
Що танк спинився, не дійшов,
І танк новий за ним палає.

Вже Добробабіна нема,
Трофімов мертвий і Касаєв.
Бійців навала не злама,
Гвардійський запал не згасає.

Шемякін мертвий і Ємцов,
Петренко, падаючи, бачить:
Між мертв'яків залізних знов
Димами оповиті башти.

Снарядів гуркіт між долин,
І дим тече в снігах рікою.
Вже чотирнадцять тут машин
Гвардійця зламані рукою.

І раптом гук якийсь новий,
Не схожий з гуркотом машини,
Іде крізь морок димовий
З далеких просторів країни.

І тихий голос чути в нім:
Той, хто не б'ється тут завзято,
Завзятим ділом трудовим
Готує перемоги свято.

Героя близько смерть нехай, —
Та в серце входить гомін сили;

То зводить руки рідний край,
В забоях валить чорні брили,

То гомін черед і отар,
То влови риби небувалі,
То молота важкий удар
В гучнім уральським арсеналі.
Гудуть в станицях трактори,
Їх добре чути серцем чулим,
Гуде з високої гори
Димар заводу над аулом.

І гомін трудових годин
Зустрівся з відгомоном бою,
Мов перекличка двох вершин,
Що підперезані грозою.

6

Вдивляється Клочков у простір,
І бачить, наче уві сні,
Як знову тридцять танків просто
Ідуть, розмелюючи сніг.

І Бондаренко, що на жарти
Клочкова Дієвим назвав,
Тепер сказав йому, як брату,
У вічі глянувши, сказав:
— Дай обійму тебе я, Дієв!
Одною можу ще обнять,
А друга вже стікає кров'ю. —
І політрук йому відмовив,
Сказав:
— Велика ти, Росіє,
Та нікуди нам відступать,
За нами, там — Москва!..

В окопі

Всі обнялись, немов брати,
І сніг в окопі кров'ю кроплять,
Але фашистам не пройти!
Йшло танків тридцять в новій спробі,
І знову бачив низьколобий
Підбитих танків мертвий ряд.

Він не лічив, бо з ліку збився,
Він бачив: цілий ряд розбився,
Їм не вернутися назад!
Нема тут надобів, ачей,
Нема гармат, ні мін неначе,
В залізній клітці він не бачив
Найголовнішого — людей.
Він поспішав бенкетувати
В Москву, ішов на повний газ, —
Та знов гвардійськії гранати
Порвали гусеницю враз.
І бачить німець низьколобий:
Встають із снігу, мов із гроба,
Бійці в диму, їх зір тяжкий, —
Їх оборони не прорвати,
Немов на кожному з них лати
З металу дивного горять.
Летять останні вже гранати,
Летять вперед з огнем пляшки.

Вечірня молода зоря
Лягає багрянцем по полю.
Він гідно зустрічає долю,
Такий життя його кінець:
Данило, гвардії боєць,
Кужебергенов — взяв гранати,
Останній заклада запал,
Іде на танк ім'ям відплати,
І сам під гусеницю впав.
Мов хоче він у час грозовий
Схопить бика за чорний ріг.
З ним разом гасне день зимовий,
Схилившись ночі на поріг.
...Впав Бондаренко і Натаров,
Клочков схилився, занімів...

І поки в полі свищать кулі,
Згадай старої книжки чари,
А гвардію більшовиків
Зрівняй з гвардійцями в минулім.

Побачиш голубі каре,
Наполеонівську піхоту,
Вбрання посріблене, старе, —
В шапках медвежих гинуть роти.
Ваграм із пагубним вогнем,
І Лейпціг — день гучної лави,
І Ватерло яса кривава,
Вам не зрівнятися с цим днем, —
Це гвардії Росії слава!
Перегорни іще листи, —
Побачив Торрес-Ведрас ти,
В червоних одягах колони
І з Піренейських скель ряди
Старих солдатів Велінгтона...
Ні, ні, вони не бились так,
Щоб до останнього, щоб кожен
Останні краплі сили множив,
І ворога в могилу брав,
Щоб смерті ріг відбій їм грав!
Ні Гінденбурга гренадер
У Фландрії, серед озер,
Ні люди Марни і Вердена, —
Гвардійців всіх часів знамена,
Вам не зрівнятися й на мить
Із нашим прапором звитяжним,
Який над всесвітом горить
І шлях освітлює відважний.
Ну, де у вас такий окоп?
Хто ще таких героїв знає?
Тут танк серед кривавих троп
Пощади у мерців благає!

7

Стемніло в полі бойовім,
Лежить поранений Натаров,
І Дієв ще живий, та в нім
Вже дише смерть нещадним жаром.
— Вмираєм, брате мій, про нас
Згадають. Ти про нашу долю

Скажи, як житимеш... —
Погас,
Як гасне іскра в чистім полі.

Навіки Дієв наш зомлів,
Помер у полі білосніжнім,
А там, під снігом, у землі
Засяло зерно блиском ніжним.

І колоски тут задзвенять,
І зійде сонце над ланами.
Спи, Дієв! Всі солдати сплять,
Що вірними були синами.

А над полями хуга мчить,
То засміється, то заплаче.
Лежить Натаров, він не спить,
Та все ж мов уві сні він бачить:

Немов би хугою летить,
голосами повна хуга, —
То політрук з ним поруч мчить,
То чує він Данила-друга.

А хуга мчить крізь ночі й дні,
По селах і містах вирує,
І, як буває тільки в сні,
Він Полководця голос чує:

— Іван Натаров, мій боєць,
У тебе серце вже німіє, —
Але почесний це кінець...
Так битись лиш гвардієць вміє! —

І плаче радісно Іван,
І хуга мчить, — і, мов зірниці,
Він бачить світлий Казахстан,
Хребти і степові станиці.

Він чує пісню й каже він:
Чия то пісня промайнула?
Про кого спів? — На безліч гін
Про нього лине спів Джамбула!

Про двадцять вісім лине спів,
Що житимуть в нащадках довго,
Спів лине з різних берегів —
Із Сир-Дар'ї, Кури і Волги.

Він пишно входить у Москву,
Вітають воїна, як личить,
Зникає сон і наяву
Над ним схилилося обличчя,
Шапок червонозорих ряд,
І воїни, де кожен — брат,
Йому перев'язали рани...

А далі: хугу чує він,
Та це вже хуга білих стін,
Халатів, ліжок в лазареті.

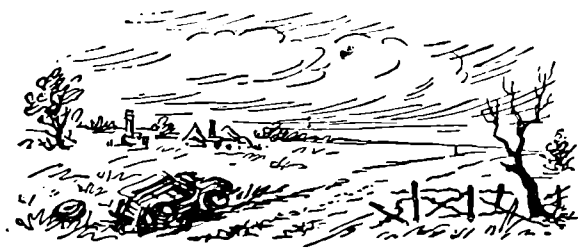
Шепоче він, як у заметі
Поміж товаришів своїх
Він гідним був себе і їх,
Як стріли ворога ударом...

Сказав, — та більше вже не міг.
Отак помер Іван Натаров!

Х

Ні, героїв не збить на коліна,
Вони встали на повен свій зріст,
Щоб лишився повік в поколіннях
Дубосекова темний роз'їзд.
Поле сніжне, засніжені тропи,
Серед гуркоту стін вогневих
В одинокім померзлім окопі
Двадцять вісім гвардійців міцних!

Березень 1945

З ПОХІДНОГО
ЗОШИТУ

НАМЕТ ПІД ВИБОРГОМ

Приснилась юність, сніг,
Далеких друзів тіні,
І ніжність лиць у сні
Була — як сніг в долині.

Проснувся я, і враз
Із ліжка звівсь на ноги.
Я пригадав в цей час
Гірські свої дороги.

Вузький в наметі вхід,
Багряних смерків далі,
В горах рожевий лід
У гуркоті обвалів.

Було все наяву,
Все відчував я грубо —
І те, що я живу,
І холод льодоруба.

І все було не так,
Було все в іншому леті:
Вечірній бівуак
Під Выборгом, в наметі.

Не вечір пламенів,
А Выборга пожари,
І не обвал гримів,
А батареї удари.

Не льодоруба сталь —
Блищить гвинтівка грізно...

Днів юності не жаль,
Переродитись пізно.

Я знав свій край, як сад,
Там дні прожив погожі,
І рев чужих гармат
Мене не потривожить.

Дні битви не страшні,
За все відповідаю, —
За ці от сни у сні,
За два намети скраю.

САВОЛАКСЬКИЙ ЄГЕР

На горбі він під місяцем навзнак ліг,
Ворушив йому вітер волосся,
І стояв лєнінградський хлопчак біля ніг,
І тепло від цигарки вилося.

Не зоря осіянна світила на них,
І тривога останньої миті
Запевняла, що ми — біля сосон живих
У фінляндському мертвому світі.

Єгер був молодий і красивий з лиця,
Тільки блідістю поіннятий слабо,
І схилилася зірка на чоло мерця,
Мов дружина з далекого Або.

І цигарку скрутив лєнінградський солдат
І не вимовив жодного слова,
Тільки чиркнув над мертвим сірник в акурат,
Мов свинцем пронизав його знову.

ПАМ'ЯТІ П'ЯНКОВА

На тій дорозі фронтовій
Був сніг рожевий, мов би рози,
І лід на касках голубий
Щетинивсь густо від морозу.
І, зледенівши, на лобах
Подзвонювали чолки в коней,
І скрізь — на спині, на боках
Колючий був узор попони.
То піт краплистий і липкий
Замерз, сплітаючи узори...
Усе це бачив погляд твій,
Покритий льодом яснозорим.

Рвав яму тол, звихривши сніг,
В землі гранітній, в лісі темнім.
Привал останній: тут ти ліг,
Наш скромний друже безіменний.
Хай дружбі, може, рік без дня,
Ми інший лік ведем серцями,
І командир планшет підняв
Закам'янілими руками.
І доки ті, що тут навкруг
Прощались: брат, прощай, браточок...—
Заніс на карту він, як друг,
Землі солдатської горбочок.

І коні рушили у путь:
Тягли гармати, біла хуга, —
Щоб громом гуркотіла лють
В ту ніч, коли убито друга.
Я бачив те, що й ти в ту ніч, —
І ліс і путь, гармат суворість.

Світ похідної метушні,
І хугу слухав, ніби повість,
Немов би повість-біль твою,
Російську розповідь нічную —
Про край, обов'язок в бою. —
...Свій завтра з неї день почну я.

1940

МИЗА ХУМАЛА

Я мусив був зірватись в цьому домі,
Я йшов до нього ранок, день, всю ніч
Я мріяв так про дах і про солому,
Щоб там заснуть, і щоб думки всі пріч.

А він стояв у дворищі горілім
І ждав мене, той невеличкий дім,
А я спізнивсь — і раннім ранком білим
Зірвались ті, що вже спинились в нім.

Нащо вони мене опередили?
Я також мерз, так само жив в огні.
Вони зі мною по шляхах ходили,
Та дім не відступили цей мені.

ЗМЕРЗЛИЙ ВЕРЕС

Змерзлий верес, змерзлий верес,
Ти дзвениш прибоєм.
Перед тебе — чорний берег,
Випалений боєм.

Змерзлий верес, зледенілий,
Ти зажурно мариш.
Над тобою морок білий,
Запах дальніх згарящ.

Брат наш верес, змерзлий верес,
Ліг ти в узголов'ї.
Відігриєм тебе, верес,
Ми своєю кров'ю.

Станеш ти від неї, верес,
Теплий та сп'янілий,
І відтанеш, змерзлий верес,
Зледенілий...

...

МИЗА ХУМАЛА

Я мусив був зірватись в цьому домі,
Я йшов до нього ранок, день, всю ніч
Я мріяв так про дах і про солому,
Щоб там заснуть, і щоб думки всі пріч.

А він стояв у дворищі горілім
І ждав мене, той невеличкий дім,
А я спізнився — і раннім ранком білим
Зірвались ті, що вже спинились в нім.

Нащо вони мене опередили?
Я також мерз, так само жив в огні.
Вони зі мною по шляхах ходили,
Та дім не відступили цей мені.

ЗМЕРЗЛИЙ ВЕРЕС

Змерзлий верес, змерзлий верес,
Ти дзвениш прибоєм.
Перед тебе — чорний берег,
Випалений боєм.

Змерзлий верес, зледенілий,
Ти зажурно мариш.
Над тобою морок білий,
Запах дальніх згарпц.

Брат наш верес, змерзлий верес,
Ліг ти в узголов'ї.
Відігриєм тебе, верес,
Ми своєю кров'ю.

Станеш ти від неї, верес,
Теплий та сп'янілий,
І відтанеш, змерзлий верес,
Зледенілий...

...

КІНЕЦЬ ВІЙНИ

Ми в Виборзі. Ми ходим в незугарнім
Розгардіяші палаючих стін,
Вогонь навкруг танцює різнобарвний,
І спокій навкруги нежданих змін.

Вже санный шлях прослався, мов додому,
По-мирному чуть голос з далини,
І тільки мін останні перегроми
Говорять про минулий день війни.

А там, на мизі Ліматта, за гаєм,
Де раптом вартовий спиня тебе,
Сидить комбриг, ночей не досипає
В закинутім підвалі, на КП. .

Над картою схиляється він тихо.
Де ж сон і мир? Давно немає їх,
Підвал іще шаленством штурму диха,
І шурхіт ночі слухає комбриг:

У вухах ще виття і тріск строкаті,
В очах стоїть ще світ, як у грозу,
І надовби в переліску проклятім,
І сніг, мов кров, за насипом внизу...

Г О Р И

✽

✽   ✽

«Гори Кавказькі для мене священні...»
М. ЛЕРМОНТОВ.

Крутою стежкою пройдись,
В ліси Таврарські піднімись,
Поглянь у неоглядну вись—
І ти у синяву пірнеш,
Що розлилася безбереж.

Я пронесу крізь літ глибінь
Долин Сванетських чисту синь.

Цій синяві, такій ясній,
Я уклонявся сам не свій.
Так перед нею станьте й ви,
Здійнявши шапку з голови...

*

* *

І знов одвідав я Донгузорун, —
Крізь лід світивсь ріки сідий бурун.

Сніги звисали, мов передчуття.
Я бачив: строге знов моє життя.
Я знов життю зрадів, як в дні нові
Що можна спать край каменя в траві,

І ногу ставити в шумний потік,
Барліг тривожити, щоб звір утік,
І лежачи біля вогню в гаю,
До ранку думу думати свою,

Й на лікоть звівшись вранці поміж трав,
Побачить світ, що красно засіяв.

Жінка ввечері стояла
На дверях в хмарі багряній
І чорне прядиво мотала
На чорний човник свій.

Рука горянки долу впала,
І знов злітає ввись,
Мое життя вона мотала,
Мов прядиво, колись.

І бик з травою в роті сонно
В цей дім з долини брів,
Під чорним човником — червоні
Я роги там уздрів.

Жар заходу передостанній
Здрігаючись згасав,
Аул сусідній у тумані
Поміж рогів лежав.

І пара по карнизу в хащі
Повзла тяжка, слизька,
І не було оправи краще,
Як із рогів бика.

Та вітер льодовий повіяв,
І човник стих, заглух.
Останній шерсті шмат чорніє,
Руки останній рух...

Ось торжество і нездоланний
Рух верховин простих.
А що пісні? Немов тумани,
Розвіє вітер їх!

ГУНІБ

Тут ночі сповнені печалі,
Інакший місяць уночі,
Орли п'яницями кричали,
Під нами в прірву летючи.

І дух глухий і давньовічний
До наших долітав вікон,
Перед Кегерських гір обличчям
Гуляв аварський патефон.

Смутну тривогу тамували
Й клялись ми дружбою навик,
Немов у путь ми поспішали,
І снівся наскок в темі доріг.

А з прірви, мов з криниці, рветься
Холодна мова хвиль річних:
— Не всім вернутись доведеться,
В дорозі щастя — не для всіх!

А ми сміялись і співали,
І ми жінкам передавали
Крізь вікна в кременистий сад
Бокали, сповнені нічною,
Мов зачарованою, тьмою,
Де хитрі іскорки киплять:

ЖІНКИ КУРУША

Де Шагдаг скоряє душу,
Зупинився я на мить:
Звикли жінщини Куруша
В штанях ватяних ходять.
Одягають вони синій
Оксамитовий жилет.
В них на грудях і на спині
Повно блискіток — монет.
І чубук їм справді личить,
Нерозлучні вони з ним.
Черевики чоловічі
До вподоби дуже їм.

Гордовиті брови-дуги
І сталава смага рук...
І за ними, мов би слуги,
Хмари зграями навкруг.
Їхню посмішку помітить
Гість і скаже навпрямки:
Найсуворіші у світі
Богатирські їх жінки.
Ні, краса світобудови
Там, де виструнчивсь Шагдаг, —
Ці створіння пречудові
З чубуками у губах.
Цокотливі і веселі
Мимо скель по воду йдуть,
Із кунацької оселі
Хмари мітлами метуть.
І вони ж — немов лавина,
Ніби з гір стрімкий потік.
Пристрасть їх — неповинна,
Що й не снилась нам повік!

Покиньмо побут піших літ,
Хай б'є він бризками копит,
Як на світанні наших днів,
По конях — і в розмай ланів!

І спершу ми широке поле
Перейдемо за колом коло,
Погладим шию басуна
І перевірим стремена,
Камчею хльось над кінським оком, —
І в літ басун зірветься скоком.

І ну то догори, то вниз
Здійматись з льоту на карниз,
В ручай з карнизу, в бризках мила,
А в травах щось таке, мов крила,
Летить по зелені-парчі
Під лячний шелест аличі.
Стамуєш дух — ось прірви край,
Прошепчеш, — душе, прощавай,
І вже — лиш в ухах шум — мов птах
Сплеснув крильми в очеретах.

А ти й забув, що час летить,
І що тобі не двадцять літ,
І що писав колись ти книги
Й літа бували, як вериги,
Жінки, турботи і діла, —
Ти ж пригадав лиш вудила,
Коня запіненого біг,
І глину бризками з-під ніг,
І сніжну даль, і зірну ніч —
Твоєму льотові навстріч...

ПОЕЗІЇ
РІЗНИХ РОКІВ

ЦІНАНДАЛІ

Я пройшов над Алазанню,
Над потоком водяним,
Сивим, ніби спогадання,
І як пісня молодим.

По радгоспу Цінандалі
Вже остання йшла пора,
Наді мною пролітали
Птиці темного пера.

Перед мене, де причали
Виноградарських човнів,
Мудреці людей навчали,
Щоб життя цвіло, як спів.

Розливався плин чудовий,
Щоб печаль розбити впрах:
Чорний, жовтий, пурпуровий,
По прославлених ланах.

Але буйними шляхами
Ідучи у тишині,
Щоразу лише те саме
В склянці бачив я на дні.

І в гаях, де пахне зілля,
Серед скель, як сон легких,
Я думок тяжкою сіллю
Посипав безжурний сміх.

Це тому, що веселитись
Може й листя на гілках,
Це тому, що оселитись
Я б не міг у цих краях.

Це тому, що перехожий,
Перебіжний, ніби тінь,
Ні на скелі я не схожий,
Ні на кущ густу глибінь.

Я пройшов над Алазанню,
Над примхливістю води,
Сивий, ніби спогадання,
І як пісня молодий.

ШОФЕР

З невеличкого духана в ніч, неспокоєм налиту,
Потягаючись іде він, мов би кидаючись вплав,
Він — веселий кахетинець, ніби тесаний з граніту
З ним лечу я по дорозі від Сігнаха на Телав.

Лиш возів високих тіні, в тьмі алеї ніби брами,
Лиш піщаної пилюки — смерчу звихреного лет,
Тільки хрускіт, ніби кості розсипаються під нами —
Це ми висохлої річки швидко тро щимо хребет.

Збоку мчать сади й прохожі, линуть села розмаїті,
Ніби з гаспидського пекла поїзд ріжеться в лісі.
Ми над урвищем злетіли — мало я прожив на світі,
А, гляди, такої ночі богу душу віддаси!

От зупинка на хвилину перед тином крем'янистим —
Мій шофер уже цілує ніжну жінку в темноті...
Та за мить уже ми знову броди ріжемо зі свистом,
Ніби в швидкості пекельній з нами чорту по путі!

Не второпаєш нічого — навіть хмарка з переляку
Від поспішності в любові ударяє навтьоки.
Та з-за рогу — кипариси, ніби милості ознака,
Значить, я нарешті дома — небо зглянулось таки.

І невимушено хлопець посміхається до мене:
„Ну, тепер пора вернутись із Телав на Сігнах“.
Я услід йому дивився в ночі урвище зелене —
Він летів, мов гладіатор, в сяйві слави, по шляхах.

СМЕРТЬ

Старий стояв в купелі виноградній,
За стовп державсь, ногами грона бив.
В нім трудівник в своїй невтомі владній
Благословляв сік ягідних струмків.

На заході гриміло блискавично,
Хитались трави, вітер лютував,
Старий ступив за край колоди звично,
У курені кремезно босий став.

І міцно витер ноги він кістляві,
Дививсь туди, долини старожил,
Де в морі листя, наче у заграві,
Іскрились лози, падали ножі.

Усе обведене було густим чорнилом,
Якимось пензлем, вічно молодим,
Він горсть землі затис, на жовтий килим
Приліг, уражений морозом крем'яним.

І холод повз через кремністі жили,
Він, до землі припавши, не дрижав,
Немов свою передавав він силу
Брунатним лозам, людям і ножам.

Бринів в купелі теплий сік янтарний,
І сонце там, де хмар зросла гряда,
Столи снігів заливши жовтим жаром,
Повисло, як зомлілий тамада.

ЛЮДИ ШІРАМА

Ананаси, і тигри, й слонові ловитви,
Чи із трупів намисто, й міражні раджі,
Різні ці побрехеньки — лиш витвір
Кабінетної видумки, дохлої ржі.

Схід такий — тільки байка висока,
Що не варта, хоч скільки бурчи,
Полотняних чобіт Куперштока
І Гусейнова шмаття камчі.

Ці бо люди з криниці Шірама,
Із ревкому радянських пісків,
Що. буденність своїми ділами,
Самовідданістю до нестями
Опалила їх до висків.

Їм барханні доручені лігвища,
Многодушність звірят і бурлак,
Неминучість якнайсправедливіша,
Все, про що скотоводи бурлять.

І коли вони так, молодцями,
Прилетять в Ак-Тере, мов гінці, —
То це значить, що знову з кінцями
Зведено побутові кінці.

Значить це, що в піщанім кориті,
У наметі, в порі, в курені,
Чабани-пастухи вже не в кривді,
І чолуки-підпаски міцні.

Що сучі водоливи вдоволені,
Значить можна, утерши піт,
І струсивши камчею поволі
Куряву з полотняних чобіт,

Чаювать, лежачи обережно,
Щоб на маузер, бува, не лягти,
І розмови катушку безмежну
До світанку без краю крутить.

І — по конях! Тим дивним аллюром,
Що юргою його тут зовуть,
Навскіс дюнами, глинами, бурим
Саксаулом у звичну путь...

Щоби пафосом піклування
Крізь багно, лихоманку, цингу,
Розхитати цих юрт гуртування,
Цих убогих, що мруть на бігу,

Позабути себе і обстать за голоту,
Днів кочівлю прийнять без числа, —
І безсонної ночі на всохлім колодязі
Збагнути враз, що молодість пройшла.

1930

ПРОВАЛЛЯ АЙ-ДЕРЕ

В. Луговському

Ти проїдеш Сумбар
В місяцевий пожар
І рудник Аркалену глухий,
Пройдеш ти по хребту
Крізь усю висоту,
Крізь полон кам'яний, крізь луги,

Де вмовстився стрімчак,
Мов той мрець, що ніяк
Ув отару кущі не збере;
Пусти кроком коня
В жар зеленого дня:
Те провалля зовуть Ай-Дере.

Трави — рідний твій рід,
В темножиллі порід
Джерела покарбований вир;
Ані кращих гайків,
Ні гнучкіших струмків
Ти не знайдеш в Туркменії, вір.

Хоч не зрадиш ти нас,
Нашим будеш весь час, —
А повітрям таким вперше дишеш!
Ти розраду таку
Не вдихав навіку,
Ти такої не відав ще тиші.

•

Мов той кінь зоревий, —
Серця стукіт живий,
Горда пам'ять навіки не вмере!
І не раз у журбі
Пригадаєш собі:
Те провалля зовуть Ай-Дере.

1930

ФІНСЬКЕ СВЯТО

У горобину завітчаний гравій,
Люд у святковім шуршить убранні.
Сонце — вгорі, внизу — Хепо-Ярві,
Може це Хепо, а може і ні.

Вицвілий фін в кепі потертім,
Довгобородий, цю гору стереже,
Місце розчищене, ноги — вперті.
Приготувались роти уже.

Повагом пісні занила нота.
Гнеться, мандрує, темна й чудна,
Гнеться і тягнеться без повороту...

Із нерухомих рядів коротким
Кроком виходять він і вона.

Хустка її жовтіш, як жовток.
Синьки синіший його жилет.

Чоботи чорні, відбивши крок,
Стукають тупо: Тулен! Туле-т!

Він пояс барвний рукою обводить,
Похмуρο і мовчки кроком одним
Обходять площадку, знов обходять,
І втретє обходом ідуть вони.

Без посмішки тупають рухом важким.
Пісня мандрує, гнітить і гнітить.
І довгобородий, з ротом, як дим,
Крізь зуби снує нескінченну нить.

Уперто й повільно ноги йдуть,
А звук на губах все один, один.
Немовби полки павуків прядуть
Струну, крижаніш крижин.

Тут крутяться раптом підбори. На мить
Карбують уперто: Тулен! Туле-т!
І жовта хустка її горить.
І синім вогнем порошить жилет.

Гілки горобини, мов роги тугі,
Летять на них — і відразу
В прекосих зіницях — Алтай, сніги,
Зміні іскри Азії.

Червоні роги навкруги
В танку вартують кожну п'ядь.
В жовтих загравах даль тайги,
Синім пилом ножі горять.

Тисячоліття минає лет,
І знову повільно: — Тулен! Туле-т!

Обходять знову повільно й чітко,
Обходять площадку. Чорна чечітка
Пісенну вриває мить...

Партнери буксують. Спокійно й нешвидко
Виходять із кола вони.

Він з гідністю поряд сіда, як годиться.
І руку прийнявши — у затінку віт,
Похмуро і жорстко цілує дівичю...
І свято над ними шумить і юрмиться,
А фін попелястий — втирає піт.

1926

ДОЩ

Трудився дощ. Мов дроворуб,
Що сон ялиць бере на зруб,
Він краєв тиші сивину,
Ламав ріки холодний слуп,
На місто гнав весну.

Звисав і падав, не вгавав,
Мов крок під барабан;
Всю ніч навколо рокотав,
Грав склом і в жолобах
Краплинками стікав.

Покрівлі вибанив мов діл,
Істер іржу і вигнав цвіль,
Наокруж глянув — світ дрімав,
Вставало місто — дивен твір
Видінням скель-громад.

Осяйний кругобіг
Безмежності горів;
Земля, від Ноя мов, спочатку
Майстернею застигла див,
Турбіною серед мовчання.

1923

ПІДВОДНІ ЧОВНИ

Хай хвиля гуляє в морях нависна,
Б'ючи в хвильоріз чи на ют,
Хай виють сирени невпинні, —
Із мармуру-піни,
З холодного дна
Підводні човни устають.

То наші підводні човни устають,
Де мутно Північний реве океан,
Надсадно крижини горлають, —
В полярних просторів нічну каламуть,
Вганяючи в брижі зелені таран,
Підводні човни випливають...

То наша підводна сторожа з сторож
Іде в небезпеки зарані,
Де Балтика б'ється в тумані,
Де вправо не можна й ліворуч також,
Де води каміння ховають, —
Підводні човни вирушають.

То наші підводні човни устають,
Де Чорнеє море сердите,
У хвилях живих малахіту,
Йдуть море вітати у чеснім бою
Торпедним ударом раптовим,
Підводні човни — наготові.

То наші підводні човни, пливучи,
Грозять в океані Великім, — б'ючи
Великим мистецтвом наводки,
І з ґрунту, де бродять акула і спрут,
Піднявшись під самий екватор, пливуть
Вздовж Тихого — тихі підводки.

Хай хвиля гуляє в морях навісна,
Б'ючи в хвильоріз чи на ют,
На варту кордонів щоднини —
Із мармуру-піни,
З холодного дна
Радянські човни устають.

То наші підводні човни устають,
І ждуть, як настане година тривоги —
Прорватись в барліг у звіриний, —
Хай наші підводники славні живуть!
І той, хто веде до нових перемог, —
Великий Водій Батьківщини!

1938

РАДЯНСЬКИЙ ПРАПОР

Вогнем налитий пломінким,
Розквітлий, мов зоря,
На ньому золотом тонким
Три доблесті горять:
То молот трудових побід
І серп у братстві з ним,
Ясної зірки п'ятицвіт
В обвідді золотім.

Удар народної руки
Розвіяв ворогів,
І сто народів на віки
Наш прапор окрилив,
На щонайвищій висоті,
На щонайдальшій широті,
У хвилях безконечних лав,
В селі і в місті запалав.

В нім — шана людям всіх країн,
У світі найпростіший — він,
В нім — слави гордий, вольний плин,
У світі найпалкіший — він,
В нім — сили нашої розгін,
У світі найсильніший — він,
В нім — наша правда, як рубін,
Правдивий — тільки він!

1937

ВІДЕНЬ

Колонка в літерах великих —
Бензин налито в ній,
Дівча в подертих черевиках
Стовбичить, ніби стій.

Рабою ставши невгомонних
І голосних реклам,
Із ніші дивиться мадонна,
Ледь посміхнувшись нам.

Дівча на герць та велич кличе
В пожежі огнявій,
І є щось горде в ній і птиче,
Є щось пропаще в ній.

Січуть їх фари, мов тройчатки,
Немов сестер — обох,
І найнещасніші — дівчатко
З колонкою удвох.

Колонка сповнена бензину
І рівна, мов свіча,
Та хилить голову орлину
Від голоду дівча.

Хай без жалю їх жалять фари,
Гудки ревуть в світі, —
Ім все одно — кому до пари
І з ким куди піти.

...Я не пишу листів додому
Їх — сотню б треба з рук!

Усе це місто повне грому,
І стогону, і мук.

Так гомонить воно і вабить,
Таке горласте, ніби грім...
Така була Помпея, мабуть,
Перед сумним кінцем своїм!

1935

СТАТУЯ САМОФРАКІЙСЬКОЇ
ПЕРЕМОГИ

Ні барвисті ряди
Елісейських машин,
Ні полотна
Музейних купе,
Ні дихання старих
Самоцвітних цеглин
В синім бархаті
Рю де ля Пе, —

Не збудили нічого
У серці мені.
Навіть площа
Конкордська за мить
Потьмяніла,
Наче пустеля у сні,
Тільки коло
В пи'чу мерехтить.

Я побачив, мов привид,
Найбільше із див:
Море рванее,
Мокрії лати.
І вітер нечутний летів
Десь навстріч
Перемозі крилатій.

Сірий мармур
По тілу
Пославсь полотном,
Наче лати,

На плечах тяжіє.
У напрузі зламавшись
Хвилястим крилом,
Бивсь він жилкою
Злегка
На шиї.

І немовби лице
Загубилося
Вмить,
Без лица —
Тільки швидкість прозора.
Ця легесенька сила
Злетіла і мчить,
Геть спаливши
Всі межі
Й простори.

Над старою столицею
В дальніх морях
В заполяр'ї,
В тропічнім дозвіллі,
У пільмі стратосфери
Побачиш — горять,
Несучи
Нашу волю,
Ці крилля!

І в пільмі
Європейській,
Де все осяйніш,
Нас повстання сліпить
Своїм ликом,
Ти почувеш, як плескають
Крилля все ті ж,
Черепи
Розбивають владикам.

Як від тебе іду я
В шумливий Париж,

Де б не став я
В цей день гомінливий,
Все здається,
Що місто безкриле,
І лиш,
Лиш сама
Метушня там жадлива.

1936

*

* *

От птах — такого ти не стрів, —
На крилах сірий колір диму,
Породи баштових стрижів,
Що швидкість зна неповториму.

Він мчить у темряву рясну
З очеретів Єгипта прісних
До Гельгоlanda мить одну,
До скель, як мужність, прямовисних.

Став зеленішим неба дим,
Зорею далеч ледь умиласть.
І в шумовинні перед ним,
Немов у рамі, острів виріс.

Лиш там, де грудочка гнізда,
Його прадавньої оселі,
Час сиві хвилі розгнуздав
І скаля б'є старої скелі.

І плаче птах, мов уночі
Веселі засмутивши хвилі.
Немовби темрява кричить
В його худім і темнім тілі.

Так європеєць, що пішов
З дитинства згубленого краю,
Зв'язок згадає давній знов
І почуття, яких немає.

Здолавши простір висоти
Міцним крилом у літній славі,
Ти прилетиш і знайдеш ти
Ніяк не те, що тут залишив.

ПРОТИГАЗ

Я на руді тримаю протигаз,
Звертаючись до нього, я говорю:
Ми у країні живемо суворій,
Але у неї розум не погас.

О, протигазе!

Гумою липкою
Обтягнута Європи голова,
І усмішки не видно під тобою,
Ліс не шумить, не шелестить трава.

Лиш око риби втомно поринає
В сталевій каламуті днів.
Який актор отак тебе займає?
Який тебе коханець погубив?

Навіщо ти співала і трудилась,
Збирала по містах старовину?
Невже для того, щоб тобі, як милість,
Білястий холод щоки обтягнув?

Немов з хмарин приходять ніжність, жалість...
У тебе одібрали шахраї
Останнє, що у тебе ще лишалось, —
Обличчя риси людяні твої!

Обличчя риси простої людини, —
Не жити з шумом, зойком не кричать, —
Та голова не птаха, не рибини
Без язика усілась на плечах.

Та й не почувеш за покровом гуми,
Коли, піднявши гуркоту верству,
Розгнузданих смертей посунуть тлуми,
Щоб гордість людства знищити живу.

Та на бульварах буйного Парижа
Йшов не тому до бою чоловік,
Щоб вільності його прийдешній вік
Скосила випадково куля хижа.

І не тому англійські шахтарі
По шахтах клятву вірності давали,
І не тому іспанські бунтарі
В шатрах під руб'ям динаміт сховали.

І не тому всіх казематів лад
Німеччини людей у пільмі крає,
І не тому в Астурії солдат
Так умирав, як світоч умирає.

І не тому десь в Африці далекій
Діливсь води останньої ковтком
Син Абіссинії в годину спеки
З обдуреним ломбардським селяком.

О, протигазе!

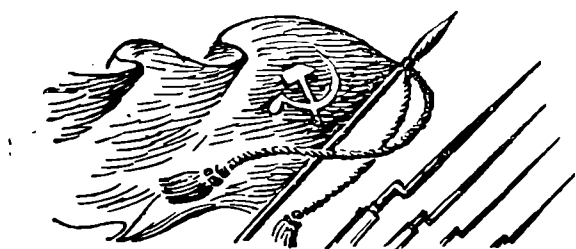
Віри я не йму,
Що ти мішок, яким би жах лиш мірять, —
Вдягнеш прекрасні людські риси в тьму
І будеш владу смерті в світі ширить!

Ім'я землі земель я ставлю в ряд,
В сумне твоє вдивляючись обличчя!
В безсонну ніч створив тебе для звад
Учений, що злякавсь виття сторіччя.

Та прийде день, — і приб'ємо ми скрізь
Тебе, соломою набивши, в хаті, —
Так висіли в Ассирії колись
Біля домів опудала строкаті.

Щоб одігнать хвороби і чортів,
Співбесідник північних хуг і вітру,
Зістарівшись, прийду до тебе я,
І сонця поринатиме суденце,
Спів забринить як невська течія
І наших щок обвітраних торкнеться.

1939

**З КНИГ
„ОРДА” І „БРАГА”**

*

*

Радісний, святковий, біснுவатий,
З марсіянським поривом творить,
Бачу я, що небо небагате,
Та про землю варто говорить.

Навіть варто з нею стать ріднішим,
Знову глину замісить огнем,
Кожне побажання найпростіше
Освятити неповторним днем.

Так живу, а як стомлюся жити,
І запроситься душа в траву,
І, осліпши, буде зір дивитись,
Адвокатів я рудих позву.

Знайдуть хай в законах трибуналів
Ті параграфи і ті літа,
Що в земній дорозі розтоптала
Днів моїх розгуляна орда.

1921

*

* *

Сокира, куля, мотуз і вогонь
Як слуги кланялись і йшли за нами,
І в кожній краплі спав потоп,
Крізь дрібен камінь проростали гори
І в прутику, розчавленім ногою,
Шуміла чорнорука рать лісів.

Неправда з нами їла і пила,
За давнім звичаєм гуділи дзвони,
Монети всі утратили свій брязк
І діти не жахалися мерців.
Тоді уперше научились ми
Прекрасних слів, гірких і безпощадних.

1921

*

* *

На приношеній гімнастерці
Литі гудзики мідяні,
Люлька з жаром, і жар на серці,
Сталь синіє в очах на дні.

Буде дівчині що сказати
Про веселощі, про біду,
Як гриміли його гармати
З бронепоезда на ходу.

Як вродливі палки полячки
Все писали йому листи,
В згарі корчилились водокачки,
І вагони, і старі мости.

Як прожектори на багнеті
Бігли зайчиками навкіс,
Як він сам по оцій планеті
Біг сім днів через поле й ліс.

Гляне дівчина в тій годині,
Гляне мовчки: любов жива.
Навіть радість і гордість нині
Загубила гучні слова.

1921

*
*   *
*

Ми розучились старцям давать,
Вдихати моря аромат солоний,
Стрічать зорю і в рундуках куплять
За мідне сміття золото лимонів.

Пливуть до нас випадком кораблі,
І рейки вантажі несуть по звичці,
Перелічить людей ції землі —
І скільки мертвих встане в перекличці.

Забудем все, одне лиш збережем:
В роботі ніж тупий одкинем дзвінко,
Але цим чорним, зламаним ножом
Безсмертні ми розрізали сторінки.

1921

*

*

Коли піду, зігнеться мати вмить,
Та говорить так само й слухать буде,
Хоча старій і важко розуміть,
Що десь розказують про мене люди.

Упустить гостру голку з рук своїх,
І щоки вкриють хворобливі плями, —
Та той, що вже не вернеться до брами
Гравсь на підлозі в неї біля ніг.

1920

*

* *

Ти сподобалась більш, ніж собака,
Та собаку я більше люблю, —
Поділяти ти звикла з усяким
І дорогу, і душу свою.

Я і пес, — ми суворі й здорові,
Не даруємо волі — візьми.
Він стеріг мої сни колискові,
Я його захищу між людьми.

Скільки рук ти стискала, стрічавши,
Та приходиш ти з ласкою знов.
Як же, ніжно тебе обійнявши,
Не віддячить йому за любов?

1918

* *

Полюбила мене не любов'ю,
Як березу вогонь — гаряче.
Мов над станом зоря вечорова,
Молоде блискотіло плече.

Та ні співом, ні сваром, ні ладом
Я до себе її не привчив, —
Утекла з непривітним номадом,
Гостробокий каюк женучи.

І якут мовчазливий нарешті
Розповів за обідом мені,
Що з отим мідногубим і п'єш ти,
Й подарунки приймаєш значні.

— Що ж, мої були, значить, не луччі?
— Значить, гірші, — відмовив якут
І в руді, що мороз покарлючив,
Тютюну простягнув мені жмут.

Я об землю ударив рушницю,
Взяв тютюн і сказав: — Не виню,
Знать, березі згорілій годиться
Тільки вдячною бути вогню.

1920

*

* *

Не приглушить, не витоптать роки, —
Дзвенів топір над неозорим зрубом,
І вічністю розпечені струмки
Враз опекли засмагли наші губи.

Простерти крила вітер нас навчав,
І шум пожеж розжеврив кров гарячу.
П'янким данням мандрівців уночі
Земля напоювала вдячно.

І от здригнулись в небі блискавки,
І враз відкрилось в цім уборі простім,
Що в кожнім зорі піняться зірки
І ширшає за кожним кроком простір.

1922

ПЕРЕКОП

Котяться зорі, алмаз на алмаз,
В гаях кипарисових вітер замовк.
Гвиитівка, підсумок та протигаз
І хліба — шматок на трьох.

Тонко мереживом голубим
Туман повив виноградний сад,
Четвертий рік ми ночей не спим,
Нас голод глодав, і огонь, і дим,
Та наказу вірний солдат.

„Червоним вовкам —
За капканом капкан...“
...Захлинувся штик, приклад пополам,
На шиї свистить аркан.

За море вип'єм, за сяйво зір,
Кожен крок — наш і не наш,
Вовкодави крилаті накинулись з гір,
Живими мостами мостять Сиваш!

Та мертві, перш ніж упасти їм,
Роблять крок вперед, — ні,
Не граната, не куля тут власть над всім,
І не нам відступать в ці дні.

За нами ж бо діти сліпі, без ніг,
Діти гіркої біди,
За нами міста на уламках доріг,
Де ні хліба, ні вогню, ні води.

За горами ж і сонце, й спочинок, і рай,
Нехай це міраж — все одно!

Коли тисячі крикнули слово „Віддай“! —
Сильніш урагану воно.

Й коли місяць за хмаряний дах,
Як риб'яче око, сховавсь,
По зламаних, рижих від крові штиках
Сонце зійшло на нас.

Дельфіни гуляли у млі,
Чайок кигикав хор —
І довгі запінені кораблі
Повертали уже на Босфор.

Ми лягли під дерева, під камні, в траву,
І сон торкнувся повік —
В перший раз не в крові і не наяву,
В перший раз за четвертий рік...

Нам снилось, якщо сто літ прожить —
Того вже нам в очі не взять,
Та про це не можна ні пісні зложить,
Ні просто так розказать!

1922

БАЛАДА ПРО ЦВЯХИ

Спокійно люльку докурив до кінця,
Спокійно усмішку стер з лица.

„Офіцери, вперед! Команда, позірі!“
Сухою ходою іде командир.

І слова рівняються теж навпрост:
„З якоря в вісім. Курс — ост.

В кого дружина, діти, брат, —
Пишіть, ми не прийдем назад.

Зате буде добрий кегельбан“.
І старший сказав: „Єсть, капітан“.

А наймолодший моряк тоді
Дививсь на сонце на воді:

„Адже байдуже, — сказав він, — де?
В воді спокійніш лежать зате“.

Адміральським вухам вистукує тьма:
„Наказа сповнено. Живих нема“.

Цвяхи б робити з людей оцих, —
Цвяхів не знали б ми більш міцних.

1919-1922

БАЛАДА ПРО СИНІЙ ПАКЕТ

Лікті різали вітер, майнув переліг.
Чоловік ледь добіг, почорнів, ліг.

Ліг до вогню, прохрипів: „Коня!“
І вогнище холодом відганя.

А кінь ударив, закусив мундштук.
Чотири копита і пара рук.

Озеро — в озеро, даль надбіга.
Небо зігнулось як дуга.

Як телеграма, летить земля.
Дзвонять дзвоном лукиим поля.

Та не птиця, не маяло — серце коня,
За кілька годин воно хід зупиня.

Два кроки — стрибок, і кінь поник.
Один прийшов на вокзал чоловік.

Він дихав, як міх, раз у раз.
Вокзал сказав йому: „Гаразд“.

„Гаразд“, — прошумів йому паротяг
І синій пакет повіз по путях.

На північ він пакет, хитаючись, віз.
Тільки цокіт коліс, тільки цокіт коліс.

Верст сімдесят вже проїхав лист,
На сімдесят третій — над річкою міст.

Динаміт і бікфордів шнур — це брати,
І вагон за вагоном летять з висоти.

Капуста і соняшник, будка й штахет.
Комендант простий, і простий пакет.

А льотчик упертий, ще й випив юнак,
І зеленою кров'ю впивсь літак.

Ударило в небо чотири крила.
Імла захиталась, імла попливла.

Ні прожектора, ні зірок,
Ні шелесту поля, ні шуму річок.

З плечей уже звалюється голова.
Тула майнула — пливе Москва.

Та кермо заснуло на льоту,
Проспало кермо висоти висоту.

Назустріч порвисто мчить земля.
Бігли, мов спутані, люди здаля.

Сказав — набилась в рот пилюга:
„Спочатку пакет, тоді нога“.

Пустка в Москві, кругом тишина,
Місто прокидатися почина.

І Кремль іще спить в ранковій млі,
Та люди ніколи не сплять в Кремлі.

Грязюка й кров на пакеті лежить.
І чоловік розірвав його вмить.

Глянув, — об френч руки обер, —
Зім'яв і кинув геть папер.

„На тридцять хвилин запізнився лист.
Не треба — я знаю вже його зміст“.

1921

ВІРМЕНІЯ

В долонях гір, розколотих
Тим ломом часу-темряви,
Мов яблуко із золота,
Красує тут Вірменія.

Всі ікли війн і полум'я
Підрубано навкруг.
Під прапором оновлення
Проходить полем плуг.

Поклявшись Араратом
І Арагацом повним,
Вона назвала братом
Роботи день невтомний.

І лісом Діліжаном,
І Зангезура міддю,
І Дзорагеса валом
Владає день блакитний.

Ген Азія ще в ліності,
В нас зміна — в кождім племені.
Форпостом працьовитості
Красує тут Вірменія.

1924

САМІ

1

Хороший сагіб¹ у Самі й розумний,
Тільки стеком він б'є у спину.
Хороший сагіб у Самі й розумний,
Тільки Самі не вважає за людину.
Гляне оком на нього з-під вії,
Нізащо не скаже: спасибі.

Самі тазик для бриття йому гріє
І сідлає поні для сагіба.
На пилинку помилиться Самі, —
Сагіб, всевладний, як Вішну²,
Б'є по п'ятах тоді комишами
Дуже боляче та зловтішно.
Але батько в Самі недаром
В Беджапурі був скороходом, —
Ноги хлопчика літають базаром
Все певніше поміж народом.

2

Весь цей рік був дуже недобрий:
Кругловухого мишастого поні
Якось чорна вкусила кобра,
І злий дух кричав в телефоні.
Якось раз газету читати
Хтів сагіб, уставши з півнями.
Гонг про це сповістив пихато, —
Та немає з газетою Самі.

---

¹ Сагіб — пан.

² Вішну — індуське божество.

Довелось розігріть йому тазик
Доручити комусь другому.
І чого не траплялось ні разу —
Мул голодний вийшов із дому.

3

Через сім днів вернувся Самі,
Мов козлятко, заблукане в полі,
З поцарапанними ногами,
У лахмітті, від голоду кволий.
Сяла смуга синьця круглобока,
Мов на золоті проба з литва.
Бачив він в сагіба лиш око,
А тепер побачив обидва.
— Де ти був, павіан безхвостий? —
Сагіб розгойдався в качалці.
Відповів йому Самі просто:
— Я боявся зубів на твоїй палці
І хотів піти до владики,
Що вищий від раджі і брамінів², —
Заблудивсь у долинах великих,
Мов сліпе кошеня в хатині.
— Ти родивсь, щоб бути слухняним:
Гріти воду, робити хватко,
Чистить стайшо, уставши рано, —
Я владика твій, малпенятко! —

4

„Той, далекий, живе за снігами,
Що до неба східцями всюди,
В місті з великими домами,
І зовуть його Ленін — люди.
Він дає голодним скибочку хліба,
Навіть з вовка він може зробить людину,
Кращого в світі нема сагіба,
Він ні в кого стеком не кине.
Самі — із магратського роду,

---

¹ Раджа — владичний князь.

² Браміні — духовна особа.

Але й рід перед ним потоне.
Для бриття буде грить йому воду,
Бігать з поштою, чистити поні.
І за службу дасть мені Ленін
Стільки мудрих порад і рупій¹,
Як ніхто на землі нужденній, —
Самі всіх сагібів погубить. —

5

— Де ти чув це, хлоп'я рудолице? —
Усміхнувся Самі таємно:
— Там, де білим бувають не годиться,
В армісарських крамницях темних.
У купців весь світ на долоні:
Вони знають всі мислі судра²,

І почім в Рохількенді коні,
І який отой Ленін мудрий.
— Геть іди! — англієць промовив.
І Самі пішов побідний.
А сагіб замкнувся в столовій
І не вийшов навіть обідать.

6

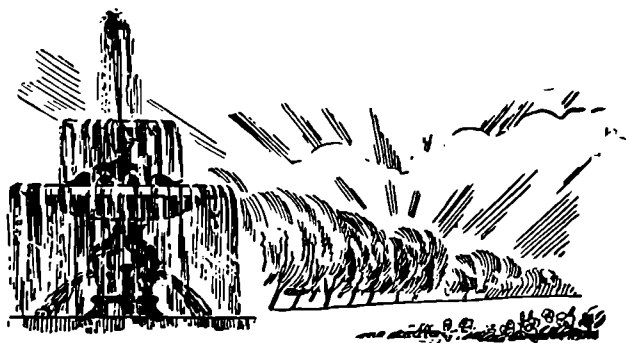
А Самі стояв на колінах,
Маленький, тихий і строгий,
Леніну він молився уклінно,
Таємничому, мов іоги³,
Щоб почув його щирі благання
В дальнім місті своїм, куди навіть птиці
Долетіти не в силі зарання, —
Навіть птиці, немов зірниці;
І вона б від дощів розмокла,
Слон би здох, не добігши, в дорозі,
Все б розбилось, не лишилось нічого
На огненнім сагібовім возі.

¹ Рупія — індуська монета.

² Судра — нижча каста в Індії.

³ Іоги — представники релігійно-філософської школи в Індії.

Був далеко Ленін в цю хвилину,
Та почув його зразу ж Самі,
І хлопчик стояв на колінах,
З мокрими від сліз очима,
Та скочив легко й проворно,
Наче маслом намащені п'яти.
Вечір вилив на стан його чорний
Повні відра свого аромату,
Ніби знову він родився в Амрітсарі —
І на цей раз з душею людською, —
Злий сагіб своїм стеклом не вдарить
Вже ніколи, махнувши рукою.

ЛІРИЧНІ ПОЕЗІЇ

✱

На водяних полянах
Гладінь біліш струни,
Лежать на гідропланах
Проміння, наче сни.

Дмухни на воду тільки,
На хвильку, на одну, —
Торкнеться місяць хвильки,
Черкне, немов струну.

Сповита, мов туманом,
Тим чародійним сном,
Ти станеш гідропланом,
Промінням і струмком...

Зростає дивне диво
На всю морську гладінь,
І в зоряні розливи
Твоя відходить тінь!

1940

НЕЛЕ

Неба багряного стеля
Знов над гаями звиса —
— Де твоя Фландрія, Неле?
— Фландрія жевріє вся...

Коси ясного волосся
Неле стягнула вузлом.
Всім неудачам на зло,
Усмішки Неле ми просим.

— Неле, всміхнись променисто...
— Фландрія — дим тут і там,
Фландрія в шереху листя, —
Там, де захочеш ти сам.

— Фландрія там, де в галуззі
Птах серед гаю ячить,
Фландрія там, де в нарузі
Звуглена гордість лежить.

— Фландрія там, де веселе
Зникло життя молоде,
Там, де, всміхаючись, Неле
Тихим провулком іде.

1940

НІЧ У ПУШКІНІ В ТРАВНІ 1940 РОКУ

Спить городок
Спокійно, мов звірок.
І дощ заціпенів,
На дахах бронзовіє.
Спить білий флот човнів,
Тезея лев німіє,
Спить глобус-велетень,
Роззяви давня мрія,
І миші в глобусі,
І скринька спить поштова,
Місця в автобусі
І давніх лип обнова, —
Все сивий сон торкнув своїм крилом.
І навіть ви змінили сон за сном.
І тільки я в якімсь таємнім гулі,
Край темних снів стою на караулі
І слухаю, як ти, мій світе, спиш!

...Це другу ніч уже горить Париж!

СВІТАННЯ В ЛОНДОНІ

Із лондонських вікон спадає
Холодне безсоння до скронь,
Світанків таких не згадаю,
Таких не бувало, либонь, —

А може далеко від дому
Здалось це в чужій стороні,
І може в собачій утомі,
Як жарт, приверзлося мені.

Та тільки в світанні з'явилась
(Англієць, побачив це ти?)
Такого бо спокою хвиля,
Якого і в сні не знайти.

І як в чародійному скельці
Вже промінь на небо злетів, —
То вийшов тут хлопець в кашкетці
Й старий мотоцикл свій завів.

Всі гомони стрілись у танці,
На крила лаковані став
Розважливий лисий британець,
Віконниці з грюкотом зняв...

І чари світання уклякли,
Під грюкіт і зойк, без пуття
Розкрилося небо поблякле,
Холодне, поблякле життя!

1939

ІСПАНЦІ ВІДСТУПИЛИ ЧЕРЕЗ ПІРЕНЕЇ

Так не легко звіратись перу,
Мов чорнило сповняють прокляття,
А в глухім іноземнім бору
Лиш про війни вистукував дятел.

Тільки бачу жінок серед скель,
Де шляхи запорошено-білі,
Лиш дітей серед зимних пустель,
Лиш гаї, де гілки обгорілі.

Попелясті гаї в сивині,
Геть насичені порохом, потом,
І гукають тут люди мені,
Просять пийть за колючим дротом, —

Тут безсила і мова людська,
Все не так і не те і все мало —
Все дитяча сказала рука,
Що під снігом у скелях застряла.

Квітень 1939

ГЛЕК

Коли б ми були в просторах,
Я і ти.
В Уркарах пішли б у горах,
Чи в Ахти.

На базарі б глек купили —
Куманець, —
Не для вин і не для пилу,
Для сердець.

І прикрасили б на славу,
А тоді
Ми пустили б його плавать
По воді.

Хай би плив він Ахтичаєм,
Як умів,
Камінь стрівши б, за звичаєм,
Загримів.

Хай би мив у хвилі груди,
Для снаги.
Ним би милувались люди
Й береги.

Вздрів би місяць над рікою,
З далини
Що, не грівши, непокоїть
Валуни.

Захлинувся б він од мрії.
І — прощай!

Зник в твоєму чорторії,
Ахтичай.

Посміялися б із глека
Ми в ту мить
І в духан пішли б далекий
Чачу пить.

Та не тим — міцним потоком
Б'є Москва,
Тоне в полум'ї глибокім
Голова.

І нема тут Ахтичаю
Унизу.
Ще й інакший глек, звичайно,
Поблизу.

1936

ПУНКАХАР'Ю

Зорі дивляться юрбою
На піщані береги,
Зимно диха чужиною
Пункахар'ю плеск глухий.

Із-під весел іскра бризне,
Біле коло вироста,
Я сумую по вітчизні, —
Там тече й вода не та.

Мрію про широкоплечі
Хвилі в невській бистрині,
І вже сниться інший вечір —
На твоїй на стороні

І вали води тієї
Між барвистих берегів,
Де, як риби, серед неї
Коливання ліхтарів,

Де, мого літа спека,
Ти веселою була.
Ніби чую сміх далекий
В сплесках синього весла.

Ніби в тім човні високім
Знов ти з'явишся вночі,
Ніби скочиш на пісок ти,
Ніг легких щоб не змочить.

*
*   *
*

Хлинув дощ, як дівчата співали одні
В древнім Сульдусі, в Сульдусі сивім.
І здавалося дощ у стрічки вогняні
Сто веселок заплутує дивом.

А дівчата співали, струнки і ясні,
Під грозою, мов зорі вечірні,
Та мені уявлялись не срібні пісні, —
Твої очі далекі і вірні.

Хоч дівчата співали, стрічками навкіс
Миготіли, як блискавки в спеку,
Їм не чути було, — мені ж вітер приніс
Твого імені спрагу далеку.

Люди слухали, — пісні котилось зерно,
А мені на дорогах суворих
Лиш ім'я твоє квітло і снилось давно,
Як веселка над піснею в горах.

1937

*
*   *
*

Був день травневий, з вітром від затоки,
Та плив туман хмариною з пільми.
Немовби з мли, притишуючи кроки,
Ішло ясне видовище зими.

На жовтий сніг ставали схожі води,
Мов сніг, свинцево сяючи округ, —
Мені ж було байдуже до природи
І до її нещирих запорук.

І через те мені приснився буєр,
Який в сніги пірнув аж до плеча,
Що ти обвалом образної бурі
В мені заволоділа не на час.

І від твого ясного самовластя,
Мов яхта, буєр той прорізав лід,
І він пройшов, немов провісник щастя,
Мені пробивши серце напроліт.

То був не сон — утомі нагорода,
А дальній сплеск давно знайомих хвиль.
І зник туман, і весняна природа
Твоєю усмішкою встала між дозвіль.

1937

ВЕРЕСЕНЬ

Лише сплесне плотва в річці,
Розбудять листя вітерці, —
Здається дальній голос твій
Дзвенить у млі нічній.

І тонше листя в цій порі,
Сухіший трав пучок,
Смугляві стали вечори,
Смуглявіші від щок.

І тьма ввійшла в ночей кільце,
Як у дрімучий ліс,
Немов мені закрити лице
Шовк рідних чорних кіс.

1937

*
*   *
*

Мов слід весла, що береги покинув,
Мов рокіт телеграфної струни,
Мов крик пташок гортанний у хвилину
Прощання їх із нами до весни.

Мов радіо, що нам звучить найтихше,
Мов голубів поштових дальній шлях,
Мов вірш, що задихається, та дише,
Мов я — в безсонних по тобі думках —

Та це усе одної туги розчерк,
З якою я воістину дружу, —
Попросиш: розкажи — про найдорожче, —
Тобі якнайпростіше розкажу.

Я говорю про мужність в час розлуки,
Щоб у риданні не сягати дна, —
Не будеш ти, заламуючи руки,
На ліжку падать біла, як стіна.

Та ти, моя чудовная тривого,
Промовиш, в небо глянувши, мені:
Він бачить твою ж місячну дорогу,
Ті ж самі зорі, ніби крижані!

1938

З М І С Т

ЛЕНІНГРАДСЬКІ ПОВІЗІ	Стор.
Червона Армія. Пер. М. Терещенка	9
Двадцять третього лютого. Пер. М. Бажана	10
Ленін. Пер. М. Рильського	12
1919—1941. Пер. Н. Забіли.	13
Народні ополченці. Пер. М. Рильського.	15
Ось вийшло з-за хмари.... Пер. І. Муратова.	17
В лісах, на полянах... Пер. В. Сосюри.	18
Ленінградські танки. Пер. О. Новицького.	20
Сьоме листопада 1941 року. Пер. М. Рильського	22
Хлопці. Пер. М. Терещенка.	23
Ленінський прапор. Пер. М. Терещенка.	26
Зростає і шумить... Пер. М. Зісмана	28
Балада про трьох комуністів. Пер. С. Крижанівського	29
Хай люті ще зимові дні... Пер. М. Терещенка.	32
Партизани і танки. Пер. В. Бичка	34
Роковини. Пер. І. Гончаренка	38
Наше місто. Пер. О. Новицького	40
Два богатирі. Пер. М. Пригари	42
Ленінград. Пер. І. Муратова.	43
Три келехи. Пер. М. Терещенка	44
Переклик героїв. Пер. Зісмана	46
Підводники. Пер. І. Гончаренка	48
Лижники-розвідники. Пер. М. Нагнибіди	50
Подвиг Кучерова. Пер. М. Терещенка	53

ДВІ ПОЕМИ

Кіров з нами. Пер. М. Терещенка.	59
Слово про 28 гвардійців. Пер. Л. Дмитерка.	64

З ПОХІДНОГО ЗОШИТУ

Намет під Виборгом. Пер. М. Нагнибіди.	79
Саволакський егер. Пер. С. Голованівського	81

Пам'яті П'янкова. Пер. О. Новицького	82
Миза Хумала. Пер. М. Терещенка	84
Змерзлий верес. Пер. Н. Забіли	85
Кінець війни. Пер. О. Новицького	86

ГОРИ

Крутою стежкою пройди... Пер. С. Крижанівського	89
І знов одвідав я Дангузорук... Пер. П. Тичини	90
Жінка ввечері стояла... Пер. І. Муратова	91
Гуніб. Пер. І. Муратова	92
Жінки Куруша. Пер. В. Бичка	93
Покиньмо побут пішиж літ... Пер. І. Муратова	94

ВІРШІ РІЗНИХ РОКІВ

Цінандалі. Пер. М. Рильського	97
Шофер. Пер. С. Голованівського	99
Смерть. Пер. Т. Масенка	100
Люди Шірама. Пер. Є. Дроб'язка	101
Провалля Ай-Дере. Пер. Є. Дроб'язка	103
Фінське свято. Пер. М. Пригари	105
Дощ. Пер. П. Усенка	107
Підводні човни. Пер. О. Новицького	108
Радянський прапор. Пер. В. Бичка	110
Відень. Пер. С. Голованівського	111
Статуя Самофракійської перемоги. Пер. М. Терещенка .	113
От птах... Пер. М. Пригари	116
Протигаз. Пер. М. Зісмана	117

З КНИГ «ОРДА» І «БРАГА»

Радісний, святковий, біснுவатий... Пер. М. Терещенка .	121
Сокира, куля... Пер. М. Рильського	122
На приношеній гімнастерці. Пер. А. Малишка ✓	123
Ми розучилися... Пер. С. Крижанівського	124
Коли піду... Пер. М. Терещенка	125
Ти сподобалась... Пер. С. Крижанівського	126
Полюбила мене не любов'ю... Пер. Н. Забіли	127
Не приглушить... Пер. Н. Забіли	128
Перекоп. Пер. І. Неходи	129
Балада про цвяхи. Пер. М. Терещенка	131
Балада про синій пакет. Пер. М. Бажана	132
Вірменія. Пер. П. Тичини	134
Самі. Пер. М. Терещенка	135

ЛІРИЧНІ ПОЕЗІЇ

На водяних полянах... Пер. Н. Забїли	141
Неле. Пер. М. Зісмана	142
Ніч у Пушкіні. Пер. М. Пригари	143
Світанок у Лондонї. Пер. Т. Масенка	144
Іспанці відступили. Пер. Т. Масенка	145
Глек. Пер. М. Пригари.	146
Пуанкхар'ю. Пер. Т. Масенка.	148
Хлинув дощ... Пер. А. Малишка.	149
Був день травневий... Пер. С. Голованівського	150
Вересень. Пер. С. Крижанівського.	151
Мов слід весла... Пер. О. Новицького	152

Редактор М. Терещенко

Н. Тихонов. Избранное

(На українском явкє)

БФ 01975. Зам. 843. 9,75 друк. арк. Підписано до друку 5/VIII 1946 р.

Тираж 10.000

4-та Республіканська поліграфічна ф-ка.

Київ, пл. Калініна, 2.